

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

My přežili! My svědčíme!

Reflexe koncentračních táborů z pohledu odborné literatury a paměti
dobových svědků

Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Jiří Dvořák, Ph.D.

Autor práce: Svobodová Jitka

Studijní obor: Historie

Ročník: 2

2012

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 11. května 2012

Anotace

První část této práce tvoří seznámení se základními informacemi o koncentračních táborech, jejich vývoj, prostředí v jakém uvěznění žili, s jakými problémy se museli potýkat během jejich pobytu v koncentračním táboře, jejich rozdělení, psychologický nástin jednání, jak uvězněných, tak i pachatelů. V první části dále popisují obraz doby od Mnichova do osvobození a vnímání okupace českým obyvatelstvem. Druhá část je tvořena vzpomínkami pamětníků v původním znění bez úprav. A to z důvodu, že každý osud, každé svědectví je zcela jedinečné a dává nahlédnout do způsobu života a pocitů, které se liší příběh od příběhu. Upravením textu vzpomínek bych nedosáhla stejně silného působení, jako v případě originálního textu pamětníků. V závěru dávám nahlédnout nejen do vzpomínek živých, ale zveřejňuji i korespondenci, tzv. motáky, které byly odesílány jednou z mnoha obětí nacistického teroru.

Annotation

The first part of this work includes basic information about concentration camps, their development, environment in which the prisoners lived, problems they had to face in the concentration camps, their classification and a psychological description of the behaviour of both the prisoners and their captors. In the first part I also describe the situation of that time, from the Munich agreement to the Liberation, and the occupation as perceived by the Czech population. The second part comprises personal memories of the people who lived through those times in their original form without any alterations. The reason for this was that every life story, every testimony is unique and it provides an insight into the way of life and feelings which vary from story to story. If I had adapted the text of the memories, I would not have been able to achieve such a powerful effect as with the original text. In conclusion I present not only the memories of the survivors but I also publish some correspondence, secret messages which were sent by one of the many victims of the Nazi terror.

Ráda bych poděkovala lidem, díky nimž mohla tato práce vzniknout, a to paní Haně Tvrzské, paní Evě Porákové, paní Boženě Kolářové a v neposlední řadě též panu ing. Rudolfu Šindeláři, který se už vydání bohužel nedožil. Moje velké díky patří i vedoucímu práce panu PhDr. et PaedDr. Jiřímu Dvořákovi, Ph.D. A dále všem, kteří moje snažení podporovali.

Obsah

I. Úvod.....	8
II. Koncentrační tábor.....	10
1) Vznik a vývoj koncentračních táborů.....	10
2) Rozdělení koncentračních táborů.....	15
3) Každodenní život v táboře.....	18
3. 1. Denní režim.....	18
3. 2. Příchod vězně do KT.....	20
4) Rozdělení vězňů, důvody uvěznění, začátky zatýkání a věznění.....	21
4. 1. Označení.....	21
4. 1. 1. Důvody psychického teroru vůči uvězněným.....	22
4. 2. Důvody uvěznění, začátky zatýkání a věznění.....	23
5) Konec války – pochody smrti.....	26
6) Obraz doby 1938 – 1945.....	29
6. 1. Situace v Protektorátu.....	29
6. 2. Židé za války.....	33
III. Vzpomínky pamětníků.....	37
1) Ing. Rudolf Šindelář.....	37
2) Hana Tvrzská.....	55
3) Eva Poráková.....	64
4) Teresie Špolcová.....	69
IV. Závěr.....	72
Seznam pramenů a použité literatury.....	74

Seznam použitých zkratek a seznam příloh.....79

Přílohy.....81

I. Úvod

V dnešní době již existuje nespočetně mnoho publikací věnující se dějinám koncentračních táborů, ty novější se snaží pohlížet na koncentrační tábory z různých úhlů pohledu a přinášejí velmi málo nových informací. Stejně tak já si v této práci nekladu za cíl, přinést převratný objev, ale ráda bych touto prací zprostředkovala čtenářům svědectví pamětníků, jejich vzpomínky na život v koncentračních táborech nebo jednoduše na život v období druhé světové války. Neboť každé svědectví s sebou nese i odlišné vnímání člověka na situaci. Podnět k napsání práce na dané téma mi dalo nejen množství dochovaných publikací a svědectví, ale i ta skutečnost, že do koncentračních táborů bylo soustředěno velké množství Čechů a jedním z nich byl i můj pradědeček, konkrétně prošel tábory Dachau a Mauthausen, přežil, ale v brzké době po válce jako mnoho dalších, jejichž zdravotní stav byl nalomen bolestnou zkušeností tábora, zemřel. Zároveň bych touto prací ráda přispěla proti stále se rozšiřující skupině popíračů holokaustu a jim podobným, chtěla bych zaznamenat, že ve 20. století se mohlo stát tolik utrpení a smrti na úkor nevinných lidí, kteří stanuli v cestě šíření Hitlerovy ideologie, jejím rasovým zákonům, či prostě s režimem nesouhlasili. V rámci tohoto tématu se zabývám okolnostmi vzniku koncentračních táborů, stejně tak podmínkami v nich, působení těchto podmínek na uvězněné. Dále jsem nastínila důvody, které pachatele zločinů proti lidskosti motivovaly k tomuto jednání. Těchto důvodů je samozřejmě celá řada a nelze je používat jako univerzální měřítko, neboť k násilnému chování dozorců v koncentračních táborech vedly rozdílné podněty. V předposlední kapitole teoretické části práce dávám nahlédnout na pochody smrti, z nichž mnohé vedly přes naše území a jako příklad uvádím helmbrechtský pochod smrti. Tyto pochody měly být poslední možností, jak ukrýt před postupujícími vojsky spojenců zřudnosti páchané na nevinných lidech. Nutno podotknout, že situace účastníků pochodů nabrala vyhlazovací charakter. Nikdo neměl přežít a svědčit. Poslední kapitolou Obraz doby je zrekapitulování období v letech 1938 - 1945 a jsou ukázány reakce českého obyvatelstva na obsazení pohraničí jako výsledku mnichovské dohody, na vznik Protektorátu, heydrichiádu a také osvobození.

Informace, ale i inspiraci jsem čerpala z pramenů dochovaných v Moravském zemském archivu (dále MZA) v Brně, periodik a odborných knih poskytnutých Státním

okresním archivem v Českých Budějovicích a dále z knih dostupných v Akademické knihovně Jihočeské univerzity, či z mého osobního archivu a především z výpovědí svědků, které jsou klíčovým tématem této práce. Pro práci byla použita metoda přímá, nepřímá a velice často jsem používala metodu komparace, ať už v porovnávání odborné literatury s výpověďmi, či dochovanými prameny. V praktické části práce upozorňuji na pravopis, psaní i/y ve slovesech jsem přizpůsobovala osobám, které se daného úkonu ve skutečnosti účastnily, i když to tak z pohledu čtenáře nemusí vypadat. Stejně tak v této části čárky ve větách rozdělují i jednotlivé myšlenky lidí. Pojem Protektorát a Říše jsou psány velkými písmeny, protože podle mého názoru jde o státní útvary.

Claude Lanzmann v knize Šoa dokládá situaci v tehdejší Německu, kde se dost často obyvatelstvo přiklánělo k tomu, aby zločiny spáchané bývalými příslušníky strany či jejími sympatizanty zatajovalo či je ignorovalo. Stejně tak říká, že Němci se s touto kolektivní vinou, jež jim je předkládána, musí srovnat sami. Jsem toho názoru, stejně jako Lanzmann, že výraz kolektivní vina je nepřiměřený, neboť generace lidí, kteří se narodili těsně před válkou či těsně po válce, o tomto údělu vězňů v koncentračních táborech nerozhodovaly. Nic ovšem člověka jako jedince neomlouvá z páchání zvěrstev ve jménu ideologie. V letech po skončení války a vlastně až do dnešní doby je řešena otázka kolektivní viny, či viny jednotlivců. Ze svědectví lidí, kteří zažili druhou světovou válku, vyplývá, že kolektivní odpovědnost neuznávají, často je ale řešeno to, co bych nazvala generační vinou. Někteří lidé mající špatnou zkušenost s nacistickým režimem často nevidí problém ve střední a mladé generaci Němců, ale problémem je starší generace, z níž často ještě žijí lidé, kteří se mohli účastnit, či jiným způsobem podporovat nacismus a právě tuto starší generaci mají v paměti zapsanu jako špatnou a odsouzeníhodnou. Otázkou je, do jaké míry je jejich názor pravdivý. Z výpovědí přeživších je oprávněnost jejich mínění zřetelně vidět. Němci vraždili do poslední chvíle války, a proto prvotním cílem Čechů bylo ochránit jeden národ před druhým i za cenu vražd páchaných z pomsty vůči okupantům.

II. Koncentrační tábor

Definovat pojem koncentrační tábor (dále jen KT), není zdaleka jednoduché. Existuje několik názorů na to, co vlastně KT znamená. Definice podle Encyklopedie moderní historie zní takto: Koncentrační tábory jsou zařízení zakládaná k izolaci politických odpůrců režimu.¹ Je to území, ohraničený objekt, určený doslova ke koncentraci lidí a chráněný proti útekům. Prvotním účelem KT byla právě eliminace politických odpůrců. Je však známo, že mimo nich zde byli umístováni i Židé, Romové, homosexuálové a Svědci Jehovovi. Lidé zavření do KT dostali název vězni, to a další opatření je měly izolovat od vnějšího světa. Byli vytrženi z dosavadních sociálních vazeb, byla jim přidělena čísla, sebrán veškerý jejich majetek, byl to systém odlidštění. Podmínky, ve kterých museli lidé žít, se ovšem lišily tábor od tábora.

1) Vznik a vývoj koncentračních táborů

První tábory, které nesly označení koncentrační, nebyly tábory vytvořené Brity za búrské války, jak je většinou mylně uváděno. Jejich vznik je přisuzován španělskému generálu Valerianu Weylerovi, nazývanému také jako „Řezník Weyler“, neboť v jeho koncentračních táborech zahynuly sta tisíce kubánských civilistů v kubánské válce za nezávislost (1868 - 1878), kam byl Weyler povolán k potlačení odporu. Tímto způsobem minimalizování odporu se později inspirovali Britové v období 2. búrské války, kdy lord Horatio Kitchener, nechal zřídit KT pro búrské obyvatelstvo, jež přišlo z důvodů války, vedené mimo jiné i způsobem spálené země, o své farmy, byli tam přesunuti rodinní příslušníci bojujících Búrů. Podmínky v těchto táborech, které byly zřízeny Robertsem jako způsob kontroly rodin, jejichž farmy zničil, se začaly zvrhávat stejně rychle, jako obrovský příliv Búrů a překonaly schopnosti britských sil tuto situaci zvládnout. Tábory postrádající prostor, stravu, hygienické opatření, léky a lékařskou péči, vedly k bujení nemocí a ohromné úmrtnosti 34, 4 % Búrů, kteří do táborů vstoupili.²

¹ *Encyklopedie moderní historie*, Praha 2009, s. 248.

² Srov. http://en.wikipedia.org/wiki/Herbert_Kitchener,_1st_Earl_Kitchener.

Na tuto formu koncentračních táborů navázalo nacistické Německo téměř ihned po nástupu Hitlera k moci. Po požáru říšského sněmu 27. února 1933 a obvinění komunistů z jeho zapálení, vznikla potřeba vytvořit větší množství koncentračních táborů, jelikož se očekával nárůst zatýkání politických odpůrců, v první řadě tedy komunistů, členů sociální demokracie a odborářů - Reichsbanner, a kapacity věznic nebyly dostačující. Již 20. března 1933 uspořádal Himmler tiskovou konferenci a noviny pak přinesly zprávu, že ve středu 22. března bude nedaleko Dachau otevřen „první koncentrační tábor s kapacitou 5000 lidí.“³ Ovšem už před přeměnou Dachau na koncentrační tábor v Německu existovalo několik táborů např. Nohra, Lugau, Plaue, Hohnstein, Königstein – Heuberg, Oranienburg. Vesměs byly považovány za dočasná provizoria. Tábor Dachau se od nich lišil tím, že byl zřízen jako trvalé zařízení bavorské země.⁴ Dachau byl první KT podléhající pouze dozoru SS, Himmler řídil jak úřad, který lidi do Dachau posílal, tak policejní strážní jednotky, které je tam hlídaly.⁵

Vznik dalších KT mezi lety 1934 až do roku 1936 víceméně stagnuje, jsou rušeny koncentrační tábory vzniklé z iniciativy SA – tzv. divoké tábory, které vznikaly v prvních měsících po převzetí moci ke shromažďování odpůrců nacistického režimu. V této době se též snižoval počet vězňů a zároveň i brutalita prováděná na věznicích se značně zmírnila. Avšak v téže době se rozšiřuje uvěznění v koncentračních táborech i na nepolitické osoby. Dochází také k monopolizaci a sjednocení zbylých táborů v rukou SS. V roce 1936 byly dokonce menší tábory rozpuštěny a zůstaly už jen nejnútnejší: Dachau, převážně pro politické vězně, Sachsenhausen (1936) pro tzv. asociály, Buchenwald (1937) pro vězně vyhýbající se práci, Flossenbürg (1938), Mauthausen (1938) a Lichtenburg, sloužící od léta 1937 jako ženský tábor, v roce 1939 však vznikl KT Ravensbrück, do kterého byly vězeňkyně z Lichtenburgu přemístěny. Nový směr ve vývoji KT zaznamenala léta 1937 – 1939. I když Himmler už před rokem 1937 prosazoval tendence zvýšit počet osob v KT, které by pracovaly pro zájmy SS, plně se rozvinuly až po roce 1937. Poprvé bylo zcela jasně vysloveno, že nucené práce jsou cílem a náplní KT. Např. pro SS firmu DEST, jež byla založena na jaře 1938 a vlastnila velké cihelny v Sachsenhausenu a Buchenwaldu a kamenolomy u Flossenbürgu a Mauthausenu, byly v blízkosti těchto míst vybudovány koncentrační

³ Stanislav ZÁMEČNÍK, *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 17.

⁴ TAMTÉŽ, s. 18.

⁵ Wolfgang SOFSKY, *Řád teroru: Koncentrační tábor*, Praha 2006, s. 41.

tábory. Hitler společně s Himmlerem a Speerem přišli na myšlenku, vytvořit z KT produktivní zařízení a odůvodnit tak zvyšování počtu vězňených. Vězňové byli používáni jako levná pracovní síla na stavbách apod. Tomuto účelu pak sloužily i KT vybudované v roce 1940 – Gross Rosen v Dolním Sasku a Natzweiler v Alsasku. Přípravy a útočné zahájení války Německa proti Polsku v září 1939 přineslo změny i ve vývoji KT, a to jak kvalitativní, tak kvantitativní: změnila se v mnoha směrech funkce KT, nastaly změny v kompetenci, vedení a též v národnostní struktuře. Zatímco do období 1938 – 1939 byli v KT vězněni převážně němečtí občané, přibyli v počátečních válečných letech Češi, Poláci, Francouzi, Holanďané, Belgičané, Srbové, Chorvati a později i Rusové.⁶

Už od počátku převzetí moci Hitlerem byli do KT průběžně posíláni Židé. Jejich počet v KT se úměrně navyšoval po represáliích, kterým byli vystaveni. Zejména po protizidovském pogromu známém jako Kristall-nacht 9. listopadu 1938 bylo do nepřipravených táborů nahnáno na 36 000 Židů. Zde byli oloupeni a bez lékařské péče a dostatečného oblečení a stravy namačkáni ve zvláštních odděleních. I když většina z nich byla po krátké době propuštěna, lze hovořit o první vyhlazovací akci, protože v totálně přeplněných nouzových ubikacích dosáhla úmrtnost doposud neznámé výše několika set lidí za dva měsíce. Mnoho osob bylo usmrceno cíleně, zatímco jiné padly za obět' neustálému mučení a námaze. To ovšem odporovalo oficiálnímu cíli akce, neboť věznění bylo chápáno jako prostředek k vydírání. Toho, kdo se zavázal k vystěhování a podepsal smlouvu o arizaci svého majetku, totiž zpravidla po několika týdnech propustili.⁷

Počátek války přinesl změnu. S rozšiřujícím se dobytým územím Třetí Říše přišla potřeba vytvářet další koncentrační tábory pro potřeby věznění z politických i rasových důvodů. Na přelomu let 1939 a 1940 přišel Himmler s plánem na výstavbu dalších KT, které by uspokojily poptávku na umístění zatýkaných lidí.

V červnu 1940 byl založen KT Osvětim. Jeho původní určení spočívalo na tom, že bude užíván jako tábor pro válečné zajatce a politické odpůrce. O rok později se ukázalo, že jeho úloha bude naprosto odlišná. Už před zřízením plynových komor v Osvětimi, probíhaly výzkumy jak efektivně zavraždit najednou co nejvíce lidí.

⁶ Srov. http://www.palba.cz/portal.php?topic_id=894.

⁷ W. SOFSKY, *Řád*, s. 46.

Popravy desetitisíců Židů jednotkami Einsatzgruppen v počátcích války byly finančně nákladné na střelivo, které bylo potřeba na frontě, a zároveň tyto popravy silně působily na psychiku střelících. Program Eutanasiie byl v Německu jakousi pokusnou krysou. Státisíce tzv. špatně vychovatelných a postižených lidí, ať už fyzicky, či duševně, bylo likvidováno v pojízdných plynových komorách.⁸ Tato osvědčená metoda byla používána od listopadu 1941 na vraždění Židů na územích obsazených Němci. Platilo to minimálně do té doby, než bylo rozhodnuto o používání Cyklonu B jako klíčového jedu ve vyhlazovacích centrech.

Jednalo se též o definitivní podobě konečného řešení židovské otázky. Z tohoto důvodu se 20. ledna 1942 konala konference ve Wannsee svolána Reinhardem Heydrichem. Heydrichova řeč jasně signalizovala již prováděný odklon od nucené emigrace Židů z nacisty ovládaných částí Evropy. V průběhu "konečného řešení" tedy mají být Židé posláni k "pracovnímu nasazení" na východě, přičemž "bezpochyby velká část odpadne přirozeným úbytkem. S případným zbytkem, u nějž se bezpochyby jedná o nejvíce odporu schopnou část, musí být jednáno odpovídajícím způsobem, neboť tento představuje přirozený výběr a v případě propuštění by se stal jádrem nového židovského budování." Většina účastníků bezpochyby věděla, co si pod touto frází a krycími výrazy jako "vysídlení", "konečné řešení", "zvláštní zacházení" či "evakuace" představit, neboť v této době bylo vyvražďování Židů na Východě v plném proudu. I přes používané eufemismy byl úmysl fyzické likvidace Židů nepřehlédnutelný. Ta by měla podle Heydrichových představ celkem postihnout 11 milionů evropských Židů, včetně irských a britských. Jedním z diskutovaných praktických opatření bylo zřízení starobního ghetta v Protektorátu Čechy a Morava, díky kterému se bude možné vyhnout intervencím ve prospěch jednotlivých Židů. Tuto roli skutečně od roku 1942 plnilo terezínské ghetto. Konference ve Wannsee sama nepředstavovala žádný přelom v průběhu "konečného řešení", ani na ní nebylo rozhodnuto o vyvražďování evropských Židů - to již dávno probíhalo. Byla především poradou, která měla zajistit hladkou spolupráci říšských úřadů za účelem "očistění" Evropy od Židů pod vedením Himmlera a Heydricha.⁹

⁸ Nákladní auta, která fungovala na principu odvádění výfukových plynů do vzduchotěsně uzavřené zadní části auta. Lidé zemřeli během 15-20 minut udušením.

⁹ Srov. <http://www.holocaust.cz/cz/history/events/wannsee>.

Tábory „Akce Reinhard“ začaly vznikat na jaře 1942 a byly tábory určenými k vyhlazování židovského obyvatelstva. Těmito KT byly Belzec, Sobibor, Treblinka. Ačkoliv tyto tři tábory fungovaly do podzimu 1943, stihly vyhladit okolo 1 824 000 lidí.¹⁰

System zabíjení, tzv. Wirthova metoda, jejímž použitím mohl zavraždit denně desítky tisíců Židů, vše pouze v těchto 3 táborech. Realizace vyvražďovacích metod spadal celá do kompetence právě Christiana Wirtha.¹¹

Ostatní tábory byly začleněny do totálního válečného hospodářství teprve později a ani tehdy bezvýhradně. Ačkoliv totiž nacistické vedení propagovalo pracovní nasazení už na přelomu let 1941-1942, se zakládáním stovek pobočných táborů se započalo teprve v letech 1943-1944, kdy už průběh války nenabízel žádné východisko.¹²

S obratem ve válce a postupujícími spojeneckými vojsky nastala likvidace důkazů po vykonaných zločinech, např. Majdanek byl zrušen už v červenci 1944, Osvětim byla postupně vyklizována též od léta 1944. Na tzv. pochody smrti se z KT vydávaly desetitisíce vězňů. Byla ničena dokumentace a bořeny plynové komory. Ale i navzdory ničení důkazů a svědků nacházeli při osvobození KT spojenečtí vojáci tisíce zbídačených lidí, kteří nesli stopy po prováděných pokusech, nemocné skvrnitým tyfem a další, kteří nebyli schopni pochodů do KT do nitra Říše. Podle W. Sofského přišlo celkově v KT o život přes 4 miliony lidí.

¹⁰ W. SOFSKY, *Řád*, s. 55. - Souhrnné číslo obětí těchto táborů získáno po sečtení čísel tabulky.

¹¹ Srov. <http://www.reinhard.mysteria.cz/index.html>; Christian Wirth - za kariéru vděčil podílu na programu "Eutanazie" a na Akci Reinhard, pro niž v obci Belzec postavil likvidační tábor. Na cestě vzhůru mu dopomáhala i jeho brutalita, v srpnu 1942 mu vynesla místo inspektora vyhlazovacích táborů. Wirthova metoda – Když vešli vězni do plynové komory, dveře se za nimi zavřely a na povel byl nastartován motor. Trubky, připevněné ke stropu, vpouštěly do komory plyn skrze sprchovou hlavici. Smrt nastala vždy rychle. Oběti k sobě někdy byly v místnosti natěsnány tak, že stály až 30 minut, než se k nim plyn dostal a zemřeli.

¹² W. SOFSKY, *Řád*, s. 53.

2) Rozdělení koncentračních táborů

Koncentrační tábory (Konzentrationslager)

V nich byly vězněny osoby pro politické přestupky, Židé, Romové, tzv. asociální živly, zločinci, vyznavači bible aj. Sem patřily tábory, které spadaly pod inspektora KT, jako Dachau, Sachsenhausen, Buchenwald, Flossenbürg, Mauthausen, Ravensbrück, Osvětim

Ghetta

Někdy bývají jako koncentrační tábory označovány i židovská ghetta. Do nichž byli soustředěni Židé z Říše a ze všech okupovaných území, aby byli postupně odesíláni transporty do různých KT a vyhlazovacích táborů na Východě. Jediné, co se tu nelišilo od KT byla úmrtnost, která tu dosahovala stejné, či někde i dokonce vyšší úrovně.

Zvláštní tábory (Sonderlager)

Byly zřízeny pro osoby, pro něž bylo stanoveno zvláštní zacházení. Byli zde vězněni cizinci i němečtí státní příslušníci, kteří odmítali pracovat pro německý průmysl. Jako Sonderlager byl často značen i tábor pro prominentní vězně.

Pracovně výchovné tábory (Arbeitserziehungslager)

Byly určeny pro osoby, které porušily pracovní smlouvu nebo nepracovaly podle nacistických hledisek dost dobře, nebo které byly propuštěny z vězení.

Vězeňské tábory (Gefängnislager)

V nich byli vězněni lidé odsouzeni nacistickým lidovým nebo zvláštním soudem.

Vyhlazovací tábory (Vernichtungslager)

Sloužily k cílenému vyvražďování podle nacistické ideologie rasově méněcenných lidí. Jejich nedílnou součástí byly plynové komory. Patřila sem Treblinka, Sobibor, Belzec, Osvětim - Březinka, Majdanek, Chelmno, Maly Trostinec.

Zajišťovací tábory (Sicherungslager)

Zde čekaly osoby i několik měsíců na soud nebo transport do KT.

Trestné tábory (Straflager und Strafgefangenenlager)

Podléhaly justiční správě a režim v nich se podobal KT.

Pracovní tábory nebo tábory nucených prací (Arbeitslager)

V nich byli ubytováni dělníci nasazení více či méně nuceně na práce do Německa.

Společné tábory (Gemeinschaftslager)

Převážně pro cizí dělníky, kteří zde byli umístěni s celou rodinou a obvykle nebyli střeženi.

Obytné tábory (Wohnlager)

Nestřežené tábory pro dělníky, kteří zde bydleli a vycházeli odtud za prací.

Internační tábory (Internierungslager)

Pro internování cizích státních příslušníků.

Zajatecké tábory

Dělily se na několik poddruhů. Sloužily pro válečné zajatce z nepřátelských zemí.¹³

Německým úřadům nebylo vždy naprosto jasné zařazení táborů do různých kategorií. Už v roce 1940 vydává Schellenberg pokyn, v němž vymezuje pojem koncentračního tábora, a žádá, aby jiné tábory, označované do té doby také jako koncentrační, tohoto názvu nepoužívaly. Podle definice uvedené v dokumentu byly za KT považovány jen ty, které patřily pod inspektora koncentračních táborů jako Dachau, Sachsenhausen, Buchenwald, Flossenburg, Mauthausen a Ravensbruck. Názvem koncentrační se označují též všechny tábory, které byly pod pravomocí

¹³ Růžena BUBENÍČKOVÁ, Ludmila KUBÁTOVÁ, Irena MALÁ, *Tábory utrpení a smrti*, Praha 1969, s. 94.

Reichssicherheitshauptamt, počítala se k nim židovská ghetta, jako Terezín, Kaunas aj.¹⁴

V souvislosti s válečnými úspěchy Německa byly budovány četné zajatecké tábory a průchodní tábory (Durchgangslager) – zřizované převážně v prostoru za frontou. Z průchodních táborů odesílali zajaté důstojníky do táborů zvaných Offizierlager (Oflag) a mužstvo do kmenových táborů Stammlager (Stalag). V táborech zvaných Interniertenlager (Ilag) byly intervenovány osoby těch států, které byly s Německem ve válečném konfliktu. Do táborů Heilungslager byli pak umístováni nemocní váleční zajatci.¹⁵

Ačkoliv bylo rozdělení dané, ne vždy byli lidé odesláni do správných táborů, a tak lze s jistotou říci, že prolínání různých typů KT bylo na denním pořádku, stejně tak označení vězňů se lišila, např. Židé byli v některých táborech označováni jako političtí vězni apod.

¹⁴ R. BUBENÍČKOVÁ, L., KUBÁTOVÁ, I., MALÁ, *Tábory*, s. 95.

¹⁵ TAMTÉŽ, s. 28.

3) Každodenní život v táboře

3.1. Denní režim

V každém KT probíhal den podle předem daného, den co den se opakujícího plánu. Vstávalo se za svítání v létě ve 4 hodiny, v zimě v 5 hodin ráno. Formy buzení závisely např. na tom, zda vězeň vstal ihned, v případě, že se tak nestalo, následovalo bití nebo různé formy trestu. Následovala, pokud možno, ranní očista. Ne ve všech táborech byla možnost se umýt, mýdla byl nedostatek, a pokud se vězeň dostal k čisté vodě, většinou ji používal k pití.

Do nástupu na apelplatz ke sčítání museli mít vězni za sebou ranní hygienu, srovnané postele, museli být oblečení a mít za sebou snídani, na to sloužilo časové rozpětí okolo půl hodiny. K snídani se většinou vydávala slabá káva, někdy i jen hnědá obarvená voda a krajíček chleba. Podávaná snídaně se opět tábor od tábora lišila, neboť v závislosti na počtech vězňů v táborech se odvíjely i přiděly jídla.

Po snídani se vězni museli dostavit na apelplatz ke sčítání, počítali se i mrtví a nemocní, počty musely souhlasit, v opačném případě se tato procedura protahovala k naprosté vyčerpanosti stojících vězňů, což zvláště v zimě přinášelo mnoho obětí umrznutí. Kolony vězňů tak musely ve světle reflektorů stát za svítání při každém počasí, až páni tábora vstoupí na scénu. Jejich výstup byl dobře propočítanou inscenací moci, neboť nechat čekat tisíce je vždy znakem dokonalosti moci. Do práce se pochodovalo až za světla. Přizpůsobení pracovní doby dennímu světlu bylo jediným ústupkem, který režim udělal přirozenému času.¹⁶ Apel skýtal pro SSáky možnost vězně týrat, stačila jakákoliv odchylka od normálu.

Po pečlivém sečtení všech vězňů následovalo rozdělení do pracovních komand. V některých táborech měli vězni osobní volno, do té doby, dokud nebyli zařazeni do pracovního procesu. Pracovní komanda byla tedy vedena strážemi SS i několik kilometrů na svá pracoviště. Oficiálně se během práce počítalo pouze s jednou přestávkou v poledne. Pokud se komanda vracela v poledne do tábora, započítávala se

¹⁶ W. SOFSKY, *Řád*, s. 86.

do této přestávky i doba příchodu a odchodu i polední apel. Na sněžení polévky proto zbývalo jen pár minut.¹⁷

Pracovní doba měla v zimě asi osm až devět hodin. Během světlých měsíců asi jedenáct hodin a v pobočných táborech, kde se pracovalo na směny, dokonce hodin dvanáct.¹⁸

Po ukončení práce se opakoval ranní rytmus v opačném pořadí. Kolony byly přepočítávány a mrtví položeni na trakaře nebo odneseni na ramenou kamarádů zpět do tábora. A ačkoliv byla většina vězňů úplně vysílena a žíznivá, mnozí byli zranění, měli bolavé nohy, často se vraceli pomalým poklusem. Komanda, která pracovala venku a přicházela do styku s civilisty, podléhala kontrole, zda nemají cigarety, peníze nebo potraviny. Navzdory tomu, že za sebou měli dlouhý pracovní den, nesměli vězni do ubikací k výdeji jídla. Po návratu se konal večerní apel. To, že mrtví směli být odneseni do márnice až po apelu, nebylo jen otázkou kvantitativní úplnosti. Lidé totiž měli vidět, kolik jich během dne padlo za oběť, měli vidět, že i oni jsou zasvěceni smrti. Ty, kteří se během apelu zhroutili, hned položili vedle mrtvých. Vězni tak museli přihlížet umírání, ačkoliv byli v převaze.¹⁹

Vůbec vnímání smrti se pro člověka nuceného přežívat v táboře změnilo. Po prvním stadiu šoku z přijetí do tábora sklouzne vězeň do druhého stadia relativní apatie. Pozvolna dochází k umrtvování normálních citových hnutí. Na začátku se vězeň nedívá, když je nakomandován k apelu a povinně má přihlížet trestnímu cvičení nějaké skupiny. Ještě nesnáší pohled na sadisticky trýzněné lidi, za pár dní nebo týdnů se jeho postoj ovšem mění v naprostou apatii až odevzdanost.²⁰

Zbytek dne vězni trávili spolu. Na blocích rozdělával vězeňský personál večerní příděl, někteří si opravovali šaty nebo si čistili boty, před revírem se tlačili nemocní a v koutě bloku nebo překladišti tábora se vyměňovalo a obchodovalo. Po odpískání ve 20:30 nebo ve 20:45 už nikdo nesměl z bloku a od 21 hodin panoval noční klid.²¹

¹⁷ W. SOFSKY, *Řád*, s. 87.

¹⁸ TAMTÉŽ, s. 88.

¹⁹ TAMTÉŽ, s. 89.

²⁰ E. Viktor, FRANKL, *...A přesto říci životu ano. Psycholog prožívá koncentrační tábor*, Praha 1996, s. 23.

²¹ W. SOFSKY, *Řád*, s. 91.

3.2. Příchod vězně do KT

Pro přijímání nových vězňů se ustálil zhruba dodržovaný scénář s určitými odchylkami v každém táboře. Už první setkání s táborovou SS mělo šokovat. Při výstupu z vlaku se esesmani s křikem a nadávkami, údery a kopanci vrhli na nově příchozí vězně. V Dachau byli nováčci po hodinách čekání voláni do budovy, kde s nimi byly vyplněny dotazníky a byly jim snímány otisky prstů, byli dále vyfotografováni a každý dostal na krk tabulku s číslem. Poté je čekal „uvítací projev“. V němž jim bylo sděleno, kam se dostali a co je v KT čeká – jenom to nejhorší. Po uvítání následoval odchod do tzv. schubraumu, kde musel nový vězeň odevzdat vše, co ho pojilo s dosavadním životem. V koupelně byli zbaveni vlasů a veškerého ochlupení na těle. Po natření desinfekcí a osprchování dostal každý vězeňské oblečení, které většinou nesedělo.²² Všechny činnosti probíhaly pod neustálým tlakem a bitím. Kdo se se stávající situací nevyrovnal, ve velice krátké době zemřel, nejčastěji na následky hladu, to se dělo hlavně ve velkých táborech, kde byly přiděly jídla téměř nulové.

²² S. ZÁMEČNÍK, *To bylo Dachau*, s. 110 an.

4) Rozdělení vězňů, důvody uvěznění, začátky zatýkání a věznění

4.1. Označení

Rozdělování vězňů probíhalo podle činu, za jaký se do KT dostali. Podle toho též dostávali označení, které bylo viditelně umístěné na oblečení.

Rozhodující pro figuraci sociálních tříd byl systém klasifikací, taxonomie barev, trojúhelníků a označení. S reorganizací táborů zavedla SS v roce 1936 systém kategorií, kterými se označovaly skupiny vězňů. Na levé straně prsou a na pravé nohavici byly kromě čísla našity barevné trojúhelníky.²³ Barva určovala provinění, za které se člověk dostal do lágru. Písmeno znamenalo národnost: T - Čech, P - Polák, N - Holanďan, B - Belgičan, atd. Němci měli označení bez písmene.

Zelený trojúhelník

Označoval Berufsverbrecher, zločince z povolání, který byl po odpykání posledního trestu dodán do tábora.

Zelený trojúhelník s černým písmenem S

Značil Sicherheitsverfahrung. To byli zločinci, kteří se dopustili jednoho nebo více zločinů a byli odsouzeni k trestu káznice na dobu delší 15 let nebo na doživotí, tedy násilné loupeže, opakovaná znásilnění, zabití, vraždy apod. Z káznice byli posláni do táborů "na vykončení", jak říkali Poláci, aby byli příležitostně vhodným způsobem utlučeni.

Modrý trojúhelník

Dostávali ho emigranti.

Hnědý trojúhelník

Ze začátku jim byli označováni Romové, pak jim byl trojúhelník změněn na černý.

²³ W. SOFSKY, *Řád*, s. 128.

Černý trojúhelník

Prozrazoval, že jeho nositel je asociální element. Byli to většinou Romové, nenapravitelní tuláci, potulní a práce se štítící lidé.

Růžový trojúhelník

Měli nevléčitelní homosexuálové.

Fialový trojúhelník

Nosili členové náboženských sekt, svědci Jehovovi, kněží, ...

Červený trojúhelník

Měli političtí vězni.

2 překřížené žluté trojúhelníky tvořící Davidovu hvězdu

Měli Židé. Židé patřili mezi vězně, jejichž návrat z tábora byl nežádoucí.²⁴

Rozlišení vězňů bylo pro Němce důležité i z toho důvodu, aby věděli, jak s dotyčným člověkem zacházet. Kromě Židů, kteří byli podrobováni mučení, bití a trestům, bylo tímto způsobem nakládáno i se sovětskými zajatci, jejich postavení a zacházení s nimi bylo z paměti očitých svědků stejně brutální.

4. 1. 1. Důvody psychického teroru vůči uvězněným

V psychologii existuje pojem společenské předsudky, které představují formu agrese systematicky zaměřenou proti členům určité etnické nebo kulturní skupiny. Mnoho psychologů zkoumalo původ etnických předsudků a to, jak mohou z předpojatých postojů vzniknout tak extrémní formy chování. Gordon Allport popsal v roce 1954 pět stádií vývoje etnických předsudků, které se mohou objevit ve společnostech, jež tolerují nebo podporují rasismus.

1. Očerňování – nepřátelské řeči, pomlvy, rasistická propaganda a podobně

²⁴ Srov. <http://www.palba.cz/viewtopic.php?t=398&sid=976e365d6269dabc1e2f09fb0c68a45a>.

2. Izolace – oddělování etnické skupiny od dominantní skupiny ve společnosti.
Příklad židovských ghett
3. Diskriminace – upírání občanských práv, zaměstnání a přístupu k jistým formám bydlení společenským menšinám
4. Tělesné napadení – násilí vůči osobám a majetku, kterého se dopouštějí rasistické organizace, neorganizované skupiny jednotlivců nebo dokonce stát
5. Vyhlažování – bezohledné násilí vůči celé skupině lidí

Moderní pojetí biologické teorie chápe předsudky vůči vnějším skupinám jako důsledek biologického pudu ochraňovat jedince, kteří s námi sdílejí tytéž geny. Díky výchově inklinují jisté typy lidí k těmto předsudkům. Jsou to lidé, jejichž rodiče prosazovali velmi tvrdou disciplínu. Ta vyvolala u dítěte silně agresivní pocity, ale neumožňovala, aby dítě tyto pocity vyjádřilo. Proto se internalizovaly a začaly projevovat vůči jiným objektům, zvláště pak vůči minoritním etnickým skupinám a vůči lidem, kteří jsou nějakým způsobem společensky odlišní.²⁵

I tímto způsobem by se dala vysvětlit nenávisť, kterou vůči Židům pociťovali nacisté. Další z teorií hovoří o odosobnění, kdy se ztrácí osobní identita, ale člověk se identifikuje s davem. To znamená, že se už neřídí svým sebevědomím, dav lidí tak může být krutější a útočnější, než kdyby jednali jako autonomní jedinci.²⁶

4. 2. Důvody uvěznění, začátky zatýkání a věznění

Němci se nijak netajili tím, že do koncentračního tábora mohou být posláni i ti, kteří jsou nevinní i z jejich právního hlediska. Ve „Věstníku“ byly německými právníky vysvětleny 3 odborné termíny: preventivní opatření, odvetná opatření a jiné uvalení vazby. Preventivním opatřením bylo zatýkání rukojmí při vypuknutí války nebo internace vysokoškolských studentů ze 17. listopadu 1939. Odvetným opatřením bylo postřelení deseti Čechů za jednoho zabitého Němce, i když bylo všem zřejmé, že mezi postiženými není určitě pachatel. Teprve jiné uvalení vazby znamenalo, že zatčení bylo provedeno na základě podezření, že postižený spáchal trestný čin proti říši. Většina

²⁵ Nicky, HAYES, *Základy sociální psychologie*, Praha 2007, s. 121 an.

²⁶ TAMTÉŽ, s. 131.

vězňů KT však nebyla ve skutečnosti nikdy souzena a odsouzena k této tzv. ochranné vazbě (Schutzhaft). Do KT byli ovšem umístováni i lidé, kteří trestný čin spáchali, pokud byli německé národnosti, byla jim často nabízena funkce kápa, či jiné důležité postavení. Typickým preventivním opatřením bylo, že dne 1. 9. 1939, v den začátku války zatkli Němci v našich zemích najednou přibližně osm tisíc osob a odeslali je do KT Buchenwald u Výmaru. Tato operace byla nazvána jako Aktion Albrecht der Este, zkráceně A - Aktion. Bylo to v pořadí již druhé masové zatýkání. První proběhlo brzy po okupaci ve dnech 15. března až 23. května 1939. Akce Mříže (Gitter) se týkala hlavně komunistů a emigrantů z Německa. Šlo tehdy o „podchycení“ 4 639 osob, z toho 3 480 Čechů. Zatčeným z 1. září 1939 se později říkalo „protektorátní vězni“. Byli to vesměs lidé tehdy na veřejnosti všeobecně známí, kteří zastávali významné funkce.²⁷

Už po přičlenění Sudet mnichovskou dohodou (1938) byli hromadně zatýkáni odpůrci připojení k Říši. Jen v oblastech přičleněných k horním a středním Frankům uvěznilo na 750 osob, které z velké části přišly do Dachau.²⁸

Dne 24. října 1939 revidoval RSHA²⁹ dosud platná ustanovení o výkonu ochranné vazby nařízením, že „vězni ochranné vazby většinou po dobu války propouštění nebudou“. Odpadlo pravidelné tříměsíční přezkoumávání a zdůvodňování další vazby. Propuštění přicházelo nadále v úvahu pouze ve výjimečných, „nezbytně nutných“ případech.³⁰ Drtivá většina Čechů, kteří přicházeli do KT, byla uvězněna pro skutečnou odbojovou činnost nebo podezření z takové činnosti.³¹

V souvislosti s pohřbem medika Jana Opletala 15. listopadu 1939 v Praze propukly studentské nepokoje. V časných ranních hodinách 17. listopadu obsadilo gestapo spolu s oddíly Schupo a SS největší pražské vysokoškolské koleje. Všech 1 850 zatčených studentů bylo soustředěno v ruzyňských kasárnách. Z nich bylo 1 264 odvezeno do KT Sachsenhausen – Oranienburg, zbylí zatčení studenti nedosáhli věku 20 let, a proto byli propuštěni.³²

Po celé období okupace proudily do KT lidé, kteří se nějakým způsobem stavěli proti režimu. Jinak tomu bylo v případě Židů. Od 21. června 1939 začaly v Protektorátu

²⁷ Českobudějovické listy, 29. 4. 2000.

²⁸ S. ZÁMEČNÍK, *To bylo Dachau*, s. 81.

²⁹ Hlavní říšský úřad bezpečnosti.

³⁰ S. ZÁMEČNÍK, *To bylo Dachau*, s. 90.

³¹ TAMTÉŽ, s. 95.

³² Jan B., UHLÍŘ, *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*, Praha 2008, s. 432.

platit Norimberské zákony. Židé byli postupně vyčleňováni ze společnosti a museli se podrobovat diskriminačním opatřením, jež obsahovaly veškeré aspekty života Židů. Čechy, kteří by se k Židům demonstrativně chovali přátelsky a pomáhali jim, nařídil uvěznit v KT.³³

V rámci stanného práva vyhlášeného po nástupu zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha a v rámci tzv. heydrichiády byly zatčeny další tisíce lidí. Mnoho z nich bylo rovnou popraveno.

V období druhé heydrichiády po atentátu na Heydricha byl prakticky do základu vymýcen odboj a jeho představitelé a členové popraveni. Nejen oni, ale i další lidé, jež měli i neměli s atentátem cokoliv společného, byli opět deportováni do KT, s nimi i ženy a děti z Lidic a Ležáků.

Dělení obyvatel, které se promítalo do kvality života v Protektorátu, bylo čistě politické – po linii „přítel“ – „nepřítel“. Patřilo však k nejpodstatnějším. Kdo byl pro Němce užitečný nebo potřebný, toho dokázali v rámci možností zainteresovat a ten pak určitě nestrádal. Zato byl – li někdo nacisty zařazen mezi skutečné nebo potencionální nepřátele, o čemž často rozhodovala jen ideologická hlediska, jeho osud byl zpečetěn. Čekala ho zkušenost s nacistickou věznicí (po odsouzení) nebo častěji s KT (bez rozsudku), pokud nebyl popraven. Místa jako Pankrácká věznice s její „sekyrárnou“, terezínská věznice a ghetto a množství KT na území Německa, Rakouska a Polska jsou němými svědky utrpení i vzdoru lidí, jsou také dokladem toho, že nacistický teror se nezastavil před ničím.³⁴

³³ Pavel SEKYRKA, a kol., *Zmizelí a nalezení*, Strakonice 2009, s. 24.

³⁴ Pavel MARŠÁLEK, *Pod ochranou hákového kříže. Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, Praha 2012, s. 201.

5) Konec války – pochody smrti

Pochody smrti byly nacisty organizované přesuny vězňů z KT, k nimž se blížila fronta. Snahou nacistického vedení bylo, aby se nikdo z vězňů nedostal živý do rukou spojeneckých armád. Těchto pochodů byl velký počet, přičemž někdy jednotlivé proudy spolu splývaly, jindy docházelo opět k jejich dělení. Trasy pochodů lemovaly hroby zastřelených a zemřelých obětí.³⁵

Pochody byly zahájeny v polovině roku 1944. V době, kdy se sovětská vojska postupně přibližovala k vyhlazovacím a koncentračním táborům na území Polska. Konkrétně z Osvětimi vyšly pochody 65 000 lidí do táborů do středu Říše v lednu 1945. Ještě před pochody stihli nacisté na konci roku 1944 vyhodit do povětří osvětimské plynové komory a krematoria, část jich však i přes jejich usilovné pokusy o zničení stojí dodnes. Když sovětské vojsko osvobodilo 27. ledna 1945 Osvětim, našli obrovský tábor téměř prázdný. Jen děti a většina převážně nemocných lidí zůstala.³⁶

Uvažovalo se dokonce o tom, že tábor bude podminován a vyhozen do vzduchu nebo že bude bombardován německými letadly. Ještě 17. 1. 1945 se konal poslední apel za účasti více než 66 000 vězňů a druhý den byla zahájena evakuace. Vězňové byli vyhnáni bez jakékoliv přípravy a vybavení na cestu a museli ve velkých útvarech pochodovat desítky kilometrů, než byli naloženi do železničních vagonů. Z Hlivic a jiných železničních stanic vyjelo celkem 20 vlakových transportů složených z otevřených vagonů na uhlí, z nichž v každém bylo kolem 100 vězňů. Cílem jejich cesty měly být KT dosud neohrožené postupem fronty: Mauthausen, Buchenwald, Bergen – Belsen, Ravensbrück a Terezín. V Praze jeden z transportů odbočil směrem na jih s cílem určení Mauthausen. Dne 25. ledna 1945 v 8.08 přijel do Českých Budějovic od Tábora nákladní vlak č. 92420. Sestával asi z 50 otevřených vagonů a jednoho osobního vozu pro ozbrojený doprovod. Počet transportovaných osob v tomto vlaku byl okolo 3 500, většinou šlo o židy různé národnosti. Vlak se zdržel v Českých Budějovicích jen asi půl hodiny a v 8.35 už pokračoval v jízdě směrem na Horní Dvořiště. Ve Velešíně, kde vlak zastavil na necelých 50 minut, bylo tehdy službu konajícím přednostou Rudolfem Jakoubkem odhadnutý počet vězňů na 3 500.

³⁵ Jaroslava KREJSOVÁ, *Přes Volary přešla smrt. Pochod smrti očima pamětníků*, České Budějovice 2008, s. 17.

³⁶ František EMMERT, *The Holocaust*, Brno 2006, s. 58.

Od velitele transportu Otto Volla se dozvěděl, že v Hlivicích bylo naloženo asi 4000 osob. To znamená, že cestou již zahynul každý osmý vězeň. A ačkoliv přednosta Jakoubek dostal povolení dát vězňům jen vodu, železničáři do ní tajně naházeli chléb a roznášeli ji kolem vlaku. Před 11. hodinou se vlak opět vydal na cestu. Přeplněný KT Mauthausen však odmítl přijmout další transport z Osvětimi a transport se musel stejnou tratí vrátit zpět do Českých Budějovic. Za tuto dobu zemřelo v transportu okolo 200 lidí. Vlak následně pokračoval přes Prahu do KT Oranienburg.³⁷

Mnozí z vězňů prošli i několika transporty či pochody smrti, neboť strach esesmanů z odplaty sovětských vojsk byl tak obrovský, že i přes dočasné bezpečí pokračovali v evakuaci do KT do nitra Německa.

Jenom do Terezína bylo od 20. 4. 1945 během dvou týdnů dopraveno 15 000 vězňů z likvidovaných táborů. Tyto transporty plné nemocných a zbídačených lidí ale do ghetta na konci války zanesly skvrnitý tyfus, ten měl potom za následek tisíce mrtvých.³⁸

Dne 13. dubna 1945, tedy necelé čtyři týdny před koncem druhé světové války, kdy už vojenská situace Německa byla beznadějná, začal pochod smrti z Helmbrechtsu. Velitel Dorr rozhodl evakuovat tábor na svojí odpovědnost. Před odchodem promluvil k některým svým podřízeným a vysvětlil jim, že vězni budou rozděleni do tří skupin a každá z nich bude doprovázena oddílem dozorců a dozorkyň. Všechny skupiny měly stejný cíl. Těžce nemocné ženy měly být vezeny na voze. Není známo, jaké rozkazy vydal, ohledně vězenkyň které během pochodu zeslábnou natolik, že nebudou moci jít, ale rozhodně nařídil, že je nesmí opustit živé. A zcela určitě strážcům nezakázal do nich střílet. Němci byli nervózní. Měli se vydat na cestu, naprosto mizivým náskokem před vítěznou armádou, která je pronásleduje. Před odchodem Dorr nařídil, aby byly rozděleny nevyužitě zásoby oblečení i jídlo, ale pouze nežidovským vězenkyním. Za těchto okolností a bez přesných rozkazů, se Němci vydali s 580 židovskými a 590 nežidovskými vězenkyněmi na pochod. Vězně doprovázelo přibližně 47 Němců. Dozorcí byli vybaveni puškami a dostali na cestu mimořádný příděl munice. Jejich kolegyně byly vybaveny holemi. Průměrně ženy urazily asi 15 km denně. Nejslabší ženy byly vezeny na vozech. Během pochodu se Němci starali o to, aby židovské ženy

³⁷ *Kulturní kalendář*, České Budějovice 1975.

³⁸ Ludmila CHLÁDKOVÁ, *Terezínské ghetto*, Praha 2005, s. 52.

měly co nejméně jídla a za pochodu byly neustále bity. Obvykle dostávaly Židovky jídlo pouze jednou denně, někdy v poledne, jindy večer, někdy jim však nedali vůbec nic. Jejich strava byla zoufale nedostatečná. Některé dny se skládala pouze z kousku chleba, či trochy polévky nebo ubohé porce brambor. Židovky byly vyhladovělé k smrti. Měly takový hlad, že když jednou míjely hromadu krmiva pro zvířata, vrhly se na ni a krmivo pojídaly. I když bylo shnilé a očividně se nehodilo již ani pro zvířata. Od prvního dne pochodu byli Němci rozhodnutí proměnit židovské ženy nejprve v chodící kostry, poté v mrtvolky. Už tehdy byly Židovky tak zesláblé, že klopytaly a mnohé je musely jejich družky podpírat. V Ahornbergu, reagovali němečtí civilisté na naléhavé prosby Židovek o jídlo a vodu, ale dozorcí okamžitě zakročili. Osmého dne pochodu se část kolony na chvíli zastavila, Židovky daly kolemstojícím obyvatelům najevo, že je trápí hlad. Několik žen se skutečně pokusilo dát vězeňkyním trochu chleba. Poblíž stojící esesačka tomu však okamžitě zabránila. Dozorce pohrozil jedné ženě, která chtěla rozdávat chleba, že pokud se ještě jednou pokusí podat židovkám jídlo, zastřelí ji. Ve dvou případech jeden z dozorců udeřil pažbou pušky ženy, které chtěly jídlo přijmout. Jedna dozorkyně hodila chleba, který byl určen pro vězeňkyně, slepicím na dvoře. Ten den v noci zemřelo tucet židovek, hlady a zimou. Šestnáctého dne dovolili dozorcí Židovkám sníst polévku, kterou pro ně uvařili obyvatelé Althuttenu, ale zakázali jim přijmout jakékoliv jiné jídlo. Jednadvacátého dne pochodu, když už se Američané blížili, zakázali dozorcí místnímu obyvatelstvu ve Volarech, aby dalo ženám najíst. Dozorcí bili každého, kdo se pokoušel sehnat něco k jídlu, zatvrzele odmítali povolit židovkám jídlo a vodu, byť bylo obojí po ruce, přinutili je také několikrát spát venku pod širým nebem, i když bylo možno je ubytovat ve stodolách.³⁹

Podobný scénář probíhal u všech pochodů smrti. Rozdíl byl v délce pochodu, na každém kilometru závisel život několika desítek či stovek lidí. Je zřejmé, že opuštěním tábora a vydáním se na pochod, genocida neskončila, naopak nabrala spád. Nikdo se spojencům neměl dostat do rukou živý. Lidé transportovaní do Bergen Belsenu dokonce tvrdili, že v důsledku toho, že se v táboře koncentroval velký počet svědků, nacisté rozdávali chleba nakažený skvrnitým tyfem s úmyslem zabít, co nejvíce lidí.

³⁹ Srov. <http://nasilinalidech.wgz.cz/pochody-smrti>.

6) Obraz doby 1938 – 1945

6. 1. Situace v Protektorátu

Mnichovský úspěch Hitlerova Německa vůči Čechům a Československé republice znamenal porážku a hlubokou destrukci celé československé státní ideje, zvláště jejího masarykovského pojetí. Navenek tomu dala výraz okupace velké části, tj. asi 1/3 státního území, jmenovitě v českých zemích, kde Němci zabrali asi 28 000 km² s celkem 600 – 700 000 Čechy. K tomu se přidružila i ztráta obranných opevnění, přerušování hlavních železnic a silnic na Slovensko, dokonce i z Čech na Moravu, vynucený útek nebo přímé vyhnání asi 160 – 170 000 Čechů, Židů a ovšem i sudetoněmeckých demokratů z jejich domovů do vnitrozemí, a to jen s nakvap posbíraným nejnětější majetkem.⁴⁰

Základním pocitem většiny národa na jaře a v létě roku 1939 se stala naléhavá potřeba všenárodní sounáležitosti. Její obsah lze shrnout do denně vyjadřovaného odporu proti okupační moci i německé menšině, ať už se projevoval v jakékoliv formě. Spontánní reakce českého obyvatelstva na „nový stav“ byla zásadně odmítavá a v každém směru protiněmecká. Doslova každodenně vznikaly nesčetné konflikty s okupanty. Vyplývaly z praxe všedního života, z provozu veřejných a kulturních zařízení, z provokativního chování nacistů, zejména sudetských Němců. Rychle se šířil bojkot všeho německého a velmi účinnou formou pasivního odporu se stával poslech vysílání zahraničního rozhlasu, inspirující šeptanou propagandu a situační humor s vyhraněným protinacistickým zaměřením. Anekdoty zlehčovaly nebezpečí, ulevovaly přetlaku nenávisti a bolesti z násilného aktu, přesvědčovaly, že nadřazená germánská rasa v konečné konfrontaci s duchovními hodnotami českého národa neobstojí. Vědomí, že Protektorát bude jen epizodou ve staletých dějinách českého národa, vyjadřoval termín „protentokrát“. Národ se bránil. Všenárodní protinacistická jednota, spontánní projevy odporu, první kroky organizovaného ilegálního odboje, letáky a ilegální časopisy, to vše spoluvytvářelo českou rezistenci.⁴¹

Během Protektorátu vznikaly a opět zanikaly odbojové organizace v reakci na okupaci. Mnoho lidí neschvalovalo, že byla republika dána bez boje a v důsledku toho,

⁴⁰ Zdeněk BENEŠ, Václav KURAL (edd.), *Rozumět dějinám. Vývoj česko – německých vztahů na našem území v letech 1848 – 1948*, Praha 2002, s. 110.

⁴¹ Jan GEBHART, Jan KUKLÍK, *Dramatické i všední dny Protektorátu*, Praha 1996, s. 10 an.

vznikl zahraniční, ale též domácí odboj. Mezi domácí odbojové organizace se řadily: ON – Obrana národa (1939 – 1942), PVVZ – Petiční výbor věrni zůstaneme (1939 – 1942), PÚ – Politické ústředí (1939 – 1940), R3 – Rada tří (1944 – 1945), ZB – Zpravodajská brigáda (1940 – 1945) a v neposlední řadě ÚVOD – Ústřední vedení odboje domácího (1940 – 1943).

Český národ se dozvěděl o obsahu Hitlerova výnosu zřizujícího Protektorát Čechy a Morava po jeho přečtení v rozhlase po poledni 16. 3. 1939. Aby uklidnil celkově rozjitřenou náladu, vystoupil Hácha tentýž den po dvaadvacáté hodině v rozhlase s projevem určeným národu. Vyslovil v něm pochybnosti o trvalosti řešení z roku 1918 a vysvětlil smysl „německé ochrany“.⁴²

Do funkce říšského protektora jmenoval Hitler již 18. března bývalého ministra zahraničních věcí Konstantina von Neurath. Jako jeho „poradce“ s hodností státního tajemníka zároveň ustanovil významného představitele sudetských Němců Karla Hermanna Franka.⁴³ Oba se ujali v plném rozsahu svých služebních povinností teprve 16. dubna 1939, po skončení přechodného měsíčního období, tzv. vojenské správy.⁴⁴

Vyhláška z 5. června 1939 varovala před nepřátelskými činy vůči Říši, neboť v Českých Budějovicích byly rozšiřovány anonymní letáky pro okupanty urážlivého obsahu, dávané do poštovních schránek a dokonce strkány do kapes německým vojákům. Jiné policejní vyhlášky zakazovaly českým občanům stýkat se s Židy, zpívat písně nežádoucího obsahu a „šeptaná propaganda“ byla považována za velezradu. Od 1. září 1939 do konce války platilo zatemnění všech oken po západu slunce. Dne 17. března 1939 předložil F. David „*starostovi města, oběma náměstkům a členům městské rady a městského zastupitelstva*“ návrh, v němž si „*přeje jako komisař města Budějovic vyslovení souhlasu a potvrzení kladných odpovědí*“ s přejmenováním Masarykova náměstí na Adolf Hitler Platz, třídy E. Beneše na Konrad Henlein Strasse, Wilsonovo náměstí na Hermann Göring Platz. Tento návrh byl schválen 34 zastupiteli. Přejmenovávání ulic pokračovalo i v dalších letech. Celkové přejmenování města České

⁴² P. MARŠÁLEK, *Pod ochranou*, s. 26.

⁴³ Karl Hermann Frank (24. ledna 1898 – 22. května 1946) - byl bývalý knihkupec a prvorepublikový politik, člen SdP (Sudetendeutsche Partei) a aktivní nacist a hodností SS-Obergruppenführera. Po okupaci českých zemí a vytvoření Protektorátu Čechy a Morava působil jako státní tajemník Úřadu říšského protektora. V srpnu 1943 byl jmenován německým státním ministrem pro Čechy a Moravu. V roce 1946 byl na základě rozsudku českého soudu popraven za válečné zločiny – mj. za vyhlazení obcí Lidice a Ležáky. (Zdroj: wikipedia. org).

⁴⁴ P. MARŠÁLEK, *Pod ochranou*, s. 38.

Budějovice stanovil výnos ministra vnitra z 18. července 1942 na úřední název „Budějovice“, oběžník již z 1. prosince 1939 zakazoval užívání označení „státní“ a „český“.⁴⁵

Český národ dával svůj postoj od prvních dní okupace při každé příležitosti jednoznačně najevo. V kinech byly bojkotovány německé žurnály, popř. jejich promítání bylo rušeno hlasitými poznámkami a podupáváním na znamení nesouhlasu. Byl ignorován Němci ovládaný domácí rozhlas a dramatickým způsobem poklesl také zájem o zglajchšaltovaný protektorátní tisk.⁴⁶

Nejen z těchto důvodů, ale i z důvodu přílišné mírnosti k českému národu a zároveň velké míře odbojnosti obyvatel, byl dosavadní protektor zbaven úřadu. Hitler si Neuratha zavolal na konci září 1941, aby mu sdělil svoje rozhodnutí, že se s ohledem na rostoucí odpor v Protektorátu rozhodl přistoupit k rázným krokům a nastolit ostřejší kurz. Protože by ale Neurath tento jeho záměr nemohl provést, přikázal mu, aby ihned nastoupil na zdravotní dovolenou, a pověřil vedením úřadu říšského protektora Reinharda Heydricha. Oficiální převzetí proběhlo 28. září 1941.⁴⁷

První dny a týdny věnoval Heydrich řešení „úkolů blízkých“. Bylo mezi nimi zastrašení vlády tím, že byl odsouzen ministerský předseda Eliáš⁴⁸, patřilo k nim zastrašování českého národa terorem, potírání odboje a neutralizace českého dělnictva s využitím sociálněpolitických opatření. Bylo vyhlášeno stanné právo. Rozsudky stanných soudů byly nezvratné a byly vykonávány okamžitě. Stejně jako pachatel podléhal stannému právu i ten, kdo měl o takovém jednání nebo záměru povědomost a okamžitě nepodal oznámení příslušným úřadům. Kromě 400 lidí odsouzených podle stanného práva bylo dalších 4 – 5 000 lidí zatčeno, jak oznámil Heydrich 4. února 1942. Pozvolné oslabování teroru, takřikajíc „za dobré chování“, dosáhlo podle Heydrichova názoru kýženého odstrašujícího účinku. Nálada českého obyvatelstva se však naopak

⁴⁵ Miloslav PECHA, Václav, VONDRA, *Československo v době nacistické okupace a osvobození 1939 – 1945*, České Budějovice 2004, s. 54 an.

⁴⁶ P. MARŠÁLEK, *Pod ochranou*, s. 189.

⁴⁷ TAMTÉŽ, s. 47.

⁴⁸ Alois Eliáš (29. září 1890 – 19. června 1942) - byl český voják, politik, účastník domácího odboje za druhé světové války a předseda protektorátní vlády mezi léty 1939 a 1941. Za svou odbojovou činnost byl nacisty jako jediný premiér okupovaného státu popraven. (Zdroj: wikipedia.org).

pozvedla v důsledku skutečnosti, že byla odložena poprava generála Eliáše a že se nad Protektorátem objevily britské letouny.⁴⁹

Na podzim 1941 obdržel Edvard Beneš zprávy o plánovaném vojenském puči v Německu a začal se obávat, že při následných jednáních o příměří bude německá strana poukazovat na údajnou spokojenost dělníků a rolníků se začleněním do říše. Protektorátní noviny se stále průběžně plnily seznamy zastřelených. Z těchto a dalších důvodů, např. ukázat světu, že se český národ s okupací nesmířil, bylo rozhodnuto o uskutečnění atentátu na Heydricha, a to 27. 5. 1942 odbojovou skupinou Antropoid, kterou tvořili Jozef Gabčík a Jan Kubiš.⁵⁰ Zpráva SD (Sicherheitsdienst) zřetelně prokazuje, že české obyvatelstvo atentát vesměs schvalovalo, „*je vyslovován názor, že zvláště nyní doufá český národ v brzké osvobození.*“⁵¹ Avšak už pouze schvalování atentátu bylo trestáno smrtí.

Po Heydrichově smrti 4. června 1942 nastoupil na jeho místo opět jako zastupující říšský protektor Kurt Daluege.⁵² Po něm se stal regulérním říšským protektorem Wilhelm Frick.⁵³

Ve skutečnosti však měl politickou moc v rukou K. H. Frank. Souhlas se svou politikou si zajistil už 3. října 1942. Po represáliích vyvolaných atentátem na Heydricha se Frank snažil opět rychle vrátit ke každodenním starostem. A jeho starostí číslo jedna byl příspěvek Protektorátu k válečnému hospodářství. Pro hladký chod zbrojního průmyslu potřeboval Frank v Protektorátu klid. Právě takovému cíli měla sloužit jeho politika, již by bylo možno shrnout pod heslo „odpolitizování“.⁵⁴ Měly být umrtveny všechny politické instituce a veřejný život v Protektorátu znacizován za přispění na okupační aparát napojených organizací. Teror měl být nadále systematický a nepřetržitý, ale pokud možno cílený – jen proti pomalu se obnovujícímu odboji. Podle dobových zpráv se nehledě na probíhající válku všem sociálním vrstvám dařilo po

⁴⁹ Detlef BRANDES, *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 – 1945*, Praha 2000, s. 251 an.

⁵⁰ TAMTÉŽ, s. 300.

⁵¹ TAMTÉŽ, s. 304.

⁵² Kurt Daluege (15. září 1897 - 23. října 1946) - byl SS-Oberstgruppenführer a šéf pořádkové policie v Hitlerově Velkoněmecké říši, zastupující říšský protektor v Čechách a na Moravě v letech 1942 až 1943. Mimořádným lidovým soudem odsouzen k smrti a popraven v Praze. (Zdroj: wikipedia. org).

⁵³ Wilhelm Frick (12. března 1877 – 16. října 1946) - byl v letech 1933-1943 německý ministr vnitra a v letech 1943-1945 říšský protektor v Čechách a na Moravě. Významně se podílel na budování nacistického státu a jeho rasové politiky. Byl popraven jako válečný zločinec. (Zdroj: wikipedia. org).

⁵⁴ D. BRANDES, *Češi pod německým protektorátem*, s. 333.

materiální stránce celkem slušně. Nechuť, či nenávisť k Němcům tato stabilizace ale nezmenšila. Podstatné zhoršení poměrů, které bylo lidmi kriticky reflektováno, přineslo až vystupňování tempa totální války. Na náladu obyvatelstva negativně působilo uzavření velké části obchodů a jiných provozoven. Stejný účinek mělo nucené zapojení téměř všech praceschopných lidí do pracovního procesu v rámci totálního nasazení. Postupně se i zvětšoval nedostatek základních životních potřeb. Němcům, resp. jejich představitelům v čele s Frankem, kteří se za této situace pokusili ve vztahu k domácím obyvatelům o změnu tónu, už nikdo nevěřil. V této době došlo k rozkladu dříve silného kolaboračního proudu, k oživení odboje a v atmosféře blížícího se osvobození i celkové radikalizaci českého obyvatelstva.⁵⁵

Konec okupačního režimu vyvolal mezi českým obyvatelstvem bouřlivou radost. Okamžik, na který všichni šest let čekali, byl konečně zde. Celou společnost zachvátila víra, že nastupuje nový, lepší svět postavený na spravedlivějších základech než ten minulý a hlavně zbavený války a strádání. Realita znovunabyté svobody měla ale daleko k ideálu. Zničená ekonomika, zásobovací problémy, nefungující státní aparát a obtížné začleňování těch, kteří se vraceli z bojišť nebo z KT – to byly jen nejviditelnější problémy, které bylo nutno co nejrychleji řešit. Potíže provázelo i soužití se sovětskými vojáky, kteří příliš nerespektovali fakt, že se nacházejí v cizí zemi a nešetřili ani práva zdejších obyvatel. Co však bylo nejhorší, bylo propuknutí potlačovaných emocí – zvláště protiněmeckých nálad. Lidé se chtěli pomstít všem Němcům a jejich přísluhovačům za léta útlaku a utrpení. Tento stav byl zčásti pochopitelný vzhledem k tomu, co lidé za okupace zažívali, a proto, že nacisté vraždili za povstání skutečně až do posledního okamžiku. Na druhé straně dostávala tato nenávisť k Němcům a všem, kteří jim pomáhali, až patologický charakter. Už nebyl rozdíl mezi Němcem a nacistou. Němci přestávali být chápáni jako lidské bytosti. Začali být dokonce psáni s malým „n“.⁵⁶

6. 2. Židé za války

Postavení židovských obyvatel bylo na rozdíl od českého národa mnohem horší. S nástupem nacismu v Čechách je postihly opatření, jež je měly distancovat z veřejného a hospodářského života. Od 21. června 1939 začaly platit Norimberské zákony. Již

⁵⁵ P. MARŠÁLEK, *Pod ochranou*, s. 183 – 189.

⁵⁶ TAMTÉŽ, s. 215.

v březnu tohoto roku byli zproštěni služby židovští zaměstnanci ve veřejné správě. Lékaři a advokáti nesměli vykonávat svá povolání. V srpnu 1939 byl vydán zákaz pro židovské děti – nesměly chodit do školy. Pro Židy – zákaz chození do restaurací, kaváren, společenských místností, do lázní, do divadel, do sadů, atd. Od září 1939 nesměli vycházet po 20. hodině. Byli vyloučeni ze sportovních spolků. Byla stanovena doba nákupů a jednání na úřadech. Nesměli jezdit dopravními prostředky, auta jim byla dávno zabavena. Museli sepsat a nahlásit stav svého majetku, zvláště zlaté a stříbrné předměty, starožitnosti, obrazy a později je proti potvrzení odevzdat. Vklady byly obstaveny. V říjnu 1939 museli odevzdat rozhlasové přijímače. Po zavedení potravinových lístků byli vyloučeni z přidělů marmelády, ovoce, ryb, drůbeže, zvěřiny, cukrovinek, mýdla, vína, cibule, kávy a česneku. V prosinci byli vyřazeni z odběru masa, vajec, bílého pečiva, umělého medu a mléka. Žádné poukazy na boty ani šatenky.⁵⁷

Z května roku 1940 pochází i záznam usnesení Důvěrnické a revisní společnosti s.r.o. v Brně, kde bod 5) hlásal: „Místopřísežné prohlášení všech jednatelů, že na tomto jednání nejsou zúčastněni žádní Židé.“ Toto prohlášení bylo doplněno o papír s podpisy všech zúčastněných.⁵⁸

Lístky potištěny po celé ploše JUDE. Jejich občanské legitimace byly označeny výrazným červeným „J“. Zakázán byl vstup na různá náměstí, do určitých ulic a parků, sadů, zahrad i lesů. 29. září 1941 byly uzavřeny všechny židovské synagogy a modlitebny. Proti potvrzení museli začátkem ledna 1942 odevzdat šicí stroje, lyžařskou výstroj, sportovní potřeby (kola, rakety), hudební nástroje, vlněné věci a kožešiny. Zákaz kupovat kufry, batohy, brašny, řemeny, aktovky. Zákaz kupování novin. Zákaz chovu domácích zvířat – vyjma akvarijních rybiček. Zákaz vyučování na soukromých školách a zrušení omezení pracovní doby pro Židy. Jedním z posledních zákazů bylo kupovat kyselé zelí a kvasnice. Samozřejmě museli všichni od 1. září 1941 – včetně dětí od 6 let – nosit potupné označení židovskou hvězdou ve výši srdce. Ve Velkoněmecké říši nemuseli Židé ze smíšených manželství hvězdu nosit, ale například

⁵⁷ Hana JANČÍKOVÁ, *Židé v Táboře. Zapomenutá historie židovské komunity*, Tábor 2010, s. 52, 53.

⁵⁸ MZA v Brně, Fond Německá správa zabaveného majetku, kart. 20.

v Táboře si členové organizace Vlajka vymohli, že tito lidé označení nosit museli. Tato omezení pro mnohé Židy skončila hromadnými deportacemi během od roku 1941.⁵⁹

Registrací Židů, zabavením jejich majetku a jejich zbídačením byly dány základní předpoklady pro jejich věznění mezi skutečnými, nikoli jen pomyslnými zdi. Transporty Židů do ghatt a koncentračních táborů se otevřela další fáze tzv. "konečného řešení židovské otázky". První deportace směřovaly již v říjnu 1939 na území Generálního gouvernementu v rámci plánu na vytvoření zvláštní židovské rezervace, ve které měli být soustředěni a decimováni Židé z Německa a nacistické mocenské sféry. Do Niska nad Sanem, kde si měli sami vybudovat tábor, bylo z Moravské Ostravy a Frýdku-Místku ve dvou transportech posláno téměř 1300 mužů. Další transporty směřovaly do Niska z Vídně, která měla být na Hitlerovo přání přednostně vyčištěna od Židů. Deportace byly ale zastaveny, neboť nacistické vedení se mezitím rozhodlo pro koncentraci židovského obyvatelstva ve velkých ghettech. Část vězňů byla z tábora v Nisku vyhnána - většina z nich utekla na sovětské území - a část se po zrušení tábora v dubnu 1940 vrátila zpátky.⁶⁰

Na podzim roku 1941 oslovil *Polední list* své české čtenáře titulkem, hlásajícím, že Židi zmlkli. V krátké zprávě se pak s uspokojením konstatovalo: „*Zaznamenáváme zde zjev, který je skutečně v našich poměrech vzácný. Od soboty Židi nápadně zmlkli a starají se více o svůj osud, kterému nemohli uniknout, ať leptali český národ, jak chtěli. Židi zmlkli a ti Čechové, kteří se nedovedli oprostít od představy, že Žid je milospán, kterému nutno poníženež líbat ruku, jsou buď zastrašeni vážnou výstrahou, že by se mohli stěhovat s nimi, nebo prostě nenalézají už příležitost se Židy mluvit.*“ Tato zpráva vyšla 16. října 1941 - v den, kdy odjel z Prahy transport do Lodže a kdy začaly systematické deportace Židů z Protektorátu Čechy a Morava.⁶¹

17. září bylo na poradě u Hitlera rozhodnuto o vysídlení Židů z Říše a z Protektorátu do nově podmaněných území na Východě. Prozatím mělo být 60 tisíc Židů soustředěno právě v Lodži. Kvůli přeplnění ghetta bylo nakonec deportováno pouze 20 tisíc Židů, z toho pět tisíc z Protektorátu. Od ledna 1942 bylo přelidnění a problémy se zásobováním potravinami v Lodži řešeno deportacemi do nedalekého Chelmná, kde byli Židé vražděni za pomoci pojízdných plynových komor. Spolu se

⁵⁹ H. JANČÍKOVÁ, *Židé v Táboře*, s. 52, 53.

⁶⁰ Srov. <http://www.holocaust.cz/cz/history/jew/czech/transport>.

⁶¹ Srov. http://www.rozhlas.cz/radio_cesko/pribehy/_zprava/posledni-svedkove-soa--381167.

zahájením deportací do Lodže bylo definitivně zakázáno vystěhování Židů z území Říše a Protektorátu. Ústředna pro židovské vystěhovalectví přešla plynule na nový druh činnosti: organizaci transportů do Lodže, Terezína a dalších táborů. V Protektorátu byla nařízena nová registrace Židů, která probíhala od 1. října 1941. Do transportu si Židé směli vzít pouze zavazadla o celkové váze 50 kg na osobu. Podle nacistické interpretace práva ztráceli deportovaní dosavadní státní příslušnost. Stávali se pouhými obyvateli říše nacistických koncentračních táborů, říše hladu, zimy, utrpení a plynových komor. Z pěti tisíc českých Židů deportovaných do Lodže přežilo pouhých 277. První transport 342 mladých mužů - tzv. komando výstavby - do Terezína odjel 24. listopadu 1941. Za nimi následovala naprostá většina protektorátních Židů. Do konce roku 1942 byla již do Terezína z Protektorátu deportována většina židovského obyvatelstva - více než 61 tisíc mužů, žen a dětí. V letech 1943 a 1944 jejich osud sdílelo více než 8000 protektorátních Židů. Na závěr války - i přes zjevnost nadcházející porážky - se nacisté rozhodli deportovat do koncentračních táborů též židovské míšence a Židy žijící ve smíšených manželstvích, kteří byli doposud před deportací chráněni. Z Protektorátu bylo od 31. ledna do 16. března do Terezína k "uzavřenému pracovnímu nasazení" deportováno 3657 osob. Ze Sudet, připojených po mnichovské dohodě k německé Říši, bylo do Terezína v letech 1942 -1945 deportováno více 600 Židů. Celkem bylo z českých zemí do terezínského ghetta deportováno přes 74 tisíc Židů.⁶²

Židé, kteří přežili nacistické tábory a vyvraždění nemohli být s poválečnou situací příliš spokojeni. Svého někdejšího jmění, ukradeného okupanty, se domáhali jen poměrně těžko, i když se konfiskace nepřátelského majetku (hlavně německého a maďarského) rozběhla naplno. Naráželi totiž na četné administrativní překážky, někdy i nechut' úřadů jim vyhovět, a ve finále na socializační plány prosazované zejména komunisty, které restituce prakticky znemožňovaly. Navíc Židé ztratili postavení národnostní menšiny a museli se ztotožnit s českým nebo slovenským národem. Místy čelili dokonce projevům antisemitismu.⁶³

⁶² Srov. <http://www.holocaust.cz/cz/history/jew/czech/transport>.

⁶³ P. MARŠÁLEK, *Pod ochranou*, s. 217.

III. Vzpomínky pamětníků

1) Ing. Rudolf Šindelář - Oranienburg

Kdy jste se narodil?

V dubnu 1919. Chodil jsem do obecné školy, pak do reálky, kterou po válce zavřeli a už ji neobnovili. Po reálce, po maturitě, jsem šel studovat strojařinu do Prahy. Ubytování jsem měl v Hlávkově koleji v Praze, to bylo taková speciální kolej, tu založil bohatý architekt, Hlávka. Byl to vlastenec, který chtěl, aby čeští chudí studenti, to bylo ještě za Rakouska, měli taky nějaké možnosti. Založil také Hlávkovu nadaci, která sbírala všude možné zisky, ze kterých pak byla postavena tato kolej, a její provoz byl částečně dotován, proto tam byl pobyt lacinější. Podmínkou ovšem bylo, že musel mít student maturitu s vyznamenáním a musel si udržet pěkný prospěch po celou dobu studia, jinak byl vyloučen a musel jít bydlet jinam.

Na vysokou školu jste tedy nastoupil v jakém roce?

V roce 1937 jsem maturoval a koncem roku 37 jsem nastoupil na kolej do Prahy. Zapsal jsem se na školu a normálně studoval první ročník. V roce 38 byl v Praze všesokolský slet, to Praha žila vlastenectvím, slovanstvím a odporem proti fašismu. Všesokolský slet měl určitý politický smysl. Pak přišlo vystřízlivění, Mnichov. Když se připravoval Mnichov, to už jsem přišel po prázdninách do školy, do koleje. No a pak ten rok 38 po Mnichovu a hlavně ten začátek roku 39, před okupací, jsme prožívali velmi intenzivně. A došlo k té okupaci...

Jaké byly pocity po Mnichově? Jak jste to jako studenti vnímali?

Velmi zle, velmi rozladění jsme byli, do té doby to byla samá sláva, samý spojenec, Anglie, Francie, všichni šli s námi. Houbelec, přišel Mnichov a bylo po parádě. Po Mnichovu už byla jen vyhlídka, že nás Němci obsadí, to jsme viděli sami, že se k tomu chystá. A došlo k okupaci. Školy fungovaly, chodili jsme do školy dál, ale takové to přesvědčení, že si Němci nemůžou osvojit celou Evropu jako Protektorát, tehdy se říkalo „Protentokrát“, a že tu válku prohrají. Byly diskuze na orientaci na Rusko nebo na západní velmoci. Jednak kolej byla plná chudých studentů, což byla podmínka, aby tam vůbec mohli být, tak tam byla převaha levičácká. Pak tam byli

samozřejmě taky pravičáci, i když byli třeba taky z chudých rodin nebo nábožensky založení, byli tam také Slováci,...

Byli tam ubytovaní i nějací Němci?

Ne, to byla kolej jen pro české a slovenské studenty, zřídka i Jihoslované.

Jinak ty politické diskuze byly zajímavé. Byl tam kolega Tomáš Trávníček, medik a levičák, pak Vojta Janděčka, ten studoval bohosloví nebo právo nebo něco takovýho, absolvent gymnázia v Budějovicích. To zase byl vyložený náboženský pravičák a antisemita. Já jsem to o něm věděl, protože jsem si ho vyslechl na koleji při těch diskuzích. A ty diskuze končily tak, že za ním ještě Trávníček křičel na chodbě: „... a ostatně Pan Ježíš byl taky Žid.“ Ty diskuze byly dost zajímavé. Diskutovalo se tam o tom, že Sovětský svaz je vlastně ráj a tak podobně.

Pak jsem nastoupil do třetího ročníku a přišel první 28. říjen po okupaci. Pražáci se pochlapili a vyšli do ulic, za prvé pěšky do práce, pokud to bylo možné, tramvaje byly prázdné, vyšly letáčky: „Kdo chce dobrým Čechem býti, nesmí elektrickou jezdit, ani pivo pít. Ať si jezdí elektrickou a chlastají Skopčáci.“ To byla Praha plná pěších, svátečně oblečených, v klopě trikolorku. Někteří měli na hlavě masaryčku a špacírovali na Václavák. A to je začali napadat Němci, ty masaryčky jim strhávali, trikolorky brali z klopky, začalo docházet ke strkanicím a někde došlo k mohutným srocováním. Pak začali zasahovat Němci. Česká policie zasahovala tím způsobem, že tam prostě přišla s pendrekem, jenom se tam tak motali, aby kdyby tam byl nějaký opilec, tak toho by odvedli, ale jinak byli s těmi lidmi. Pak tam přišli němečtí policajti, ti začali vytahovat pistole a lidi rozhánět. Jedno takové shromáždění bylo Na Příkopech, tam došlo k tlačení a ke střelbě, ale bez následků. Horší to bylo v Žitné ulici, kde došlo taky ke střelení. Jednak tam zastřelili mladého dělníka, jmenoval se Sedláček a potom tam postřelili Jana Opletala, našeho kolejíka, studenta medicíny 4. ročníku. Na koleji jsme měli samosprávu, takže tam pracoval kolejný výbor. Předsedal mu medik Martischnig se jmenoval, pak tam byl Opletal, který jako medik byl zdravotní referent, já jsem tam dělal správce domu, technického referenta, musel jsem hlídat, zda teče teplá voda ve sprchách a svítí elektrika. Někdy to kluci přetížili, a to pak bylo nepříjemné, když člověk studoval a kluci přišli, že neteče teplá voda. Když byl zraněný Opletal, kluci šli do nemocnice za ním, co s ním je a přišli, že to má ošklivý. Tam se o něj staral prof. Jirásek, lékařská kapacita, jenže ono to bylo zlé. A on do toho dostal sepsi, už to

nezvládli a Opletal umřel 11. listopadu. Samospráva rozhodla, že mu udělá pohřeb, pak se připojily ostatní koleje, takže to byl celostudentský pohřeb v Praze. Samozřejmě napřed policie to nechtěla povolit, její prezident měl obavy, aby nedošlo k nějakému ještě horšímu vystoupení a k větším ztrátám, nehledě na to, že by to mělo vliv i na jeho postavení, kdyby se cokoliv stalo. Ředitel koleje a Martischnig se museli zaručit svými osobami, že k ničemu nedojde. Došlo k dohodě, že bude ten pohřeb na Albertově, pak že rakev bude dovezena na vlak a domů. Řešil se věnec, jaké bude mít stuhy. My jsme říkali, že tam bude „Nezapomeneme.“ To prezident neschválil. Tak jsme tam museli dát „Nezapomeneme na Tebe“ a ten, co to ponese, si to „na Tebe“ přehodí přes ruku. Potom bylo určeno, kdo ponese rakev, to byli kolejáci, kdo půjde s nimi za rakví, to jsou rodiče a tak dále, potom kolejáci, kdo půjde a kdo ponese ten věnec. Já jsem byl jeden ze dvou nosičů věnce. Samozřejmě tam byly věnce z ostatních kolejí.

Sešlo se tam asi 4000 lidí a bylo dohodnuto, že až se rakev naloží, tak my kolejáci obsadíme křižovatku, přetneme ji křížem krážem tak, aby se nevyhrnul celý průvod do Prahy, ale aby se lidé rozešli po částech, aby k ničemu nedocházelo. Samozřejmě to se nepodařilo. První věc byla, že se zpívala hymna, když se nakládala rakev, včetně slovenské části, což bylo přísně zakázáno, potom ten postup vůbec nefungoval, studenti se vyhrnuli do centra Prahy, na Karlák, napřed demonstrovali před technikou, pak se houfy odebraly k právnické fakultě a ani nevím, kam všude, poněvadž já sám jsem měl druhý den zkoušku. Takže já jsem pálil do koleje. Mimo to jsem byl nastydlý, tak já jsem chvátal do tepla a honem se připravovat na zkoušku. Větší masy z jiných kolejí pak ve městě dělaly povyk, na právnické fakultě vykřikovali protiněmecká hesla atd. Žádný zákrok, oni tím byli Němci tak překvapeni, že neměli připravenou žádnou jednotku, která by nějak zakročila, mimo jiné byli studenti pohybliví, hned byli tady, hned byli támhle takové skupiny, takže to prostě doznělo do večera no a nic. Druhý den jsem dělal zkoušku, byl jsem pořád nastydlý, tak jsem koukal chvátat zase zpátky na kolej do tepla.

Pořád se nic nedělo. Ale v noci ve 4 hodiny toho 17. ráno slyším kravál, bouchání dveří, to se ještě v životě nestalo, aby takhle někdo mlátil. A ono to nepřestávalo a šlo to do pater výš. Kluci přišli, že je tady Gestapo, tak jsme zůstali sedět na posteli, dva jsme byli na pokoji a bylo zhasnuté světlo. Poslouchali jsme, co se děje, až to přišlo k nám do 4 patra, tak byl křik, dupání, najednou se rozrazily dveře, stál tam chlap s puškou a zařval „Aufstehen!“ Tomu jsme rozuměli, tak jsme vstali.

„Lichtmachen!“ Tak jsme udělali světlo. „Anziehen! Los!“ Tak jsme se začali oblíkat, on odešel a bylo jich tam vidět víc. Když znovu přišel dovnitř, tak my byli oblečení, já jsem neměl klobouk, já jsem ho tenkrát nenosíval, na sobě jsem měl slušnej oděv. „Raus!“ – Ven! Tak jsme vyběhli ven na chodbu, pak na schody, jak jsme šli ke schodům, cestou proti nám takový frajer 25 roků, bejčák v ruce. A potkal se s jedním naším, tak ho přetáhl po hlavě, ten měl červený pruh ještě měsíc v lágru. Tak jsme se nezdržovali, ale schodiště bylo stejně zaplněný studenty až nahoru. Pak to pomalu začalo ubývat, přišli jsme dolů ve skupinách, pak na nás „Raus! Ven!“ Tam stál autobus a jeden měl otevřené dveře, SSáků fronta a mezi nimi do toho autobusu, až vyprázdnili kolej. Autobusy se zavřely a jelo se přes Smíchov, já jsem ztrácel přehled, kam nás vezou, dříve jsem v těch končinách ani nebyl, najednou kluci: „My jsme v Ruzyni.“ To nebylo letiště ještě tenkrát, to bylo nádraží a kasárna. Tam zastavili a ono bylo zrovna napršino. Tam to bylo samá louže. Autobusy se otevřely a my běželi poklusem do kasáren. Němci nás pak některé popoháněli pažbama, nutili lehnout do louží.

Nahnali nás do jízdárny, bylo nás tam přes dva tisíce, tak jsme tam stáli v pětistupech a okolo chodili SSáci, asi po hodině to naplňování skončilo. Tak jsme tam stáli, zablácení. Někteří byli v pyžamech podle toho, jaká skupina SSáků si pro ně přišla, jestli jim dovolili se obléct. Stáli jsme tam ještě dopoledne a v poledne. Prohlíželi si nás. Najednou ohlásili, že kdo je mladší než 20 roků, tak vystoupit. Ti, co byli mladší než 20 roků, vystoupili. To byly první ročníky. Já jsem měl 20 roků právě na jaře, tak jsem měl 20 a půl. Ti mladší vystoupili zase do pětic, museli se postavit proti sobě, navzájem se očistit, pokud byli od bláta, ono už to stačilo uschnout. Tak se očistili, pak je odvedli. To jsme tušili, že je asi pustí. Stal se případ, že jeden kluk dal svoji legitimaci studentskou druhému, ten na to konto šel s těma mladšíma a byl propuštěn. A ten mladší čekal, že nás pustí večer a houbelec, ale to byl tuším jeden případ, kdy se to stalo. Potom odpoledne, k večeru, tam najednou rozestavili stolky, pak jsme tam jeden za druhým chodili k těm stolečkům a zpátky zase na svoje místo. Tam s námi sepsali nacionále, jméno, příjmení atd. Dali nám cedulku, tam bylo napsané číslo, to jsme si museli přivázat ke knoflíku a neztratit, to byla naše evidence. Pak jsme se vrátili zpátky, přišel večer a noc a my jsme si tam směli sednout teprve až na noc. Hodili nám tam každému kousek chleba, tam jsme seděli a mohli jsme poklimbávat. A ráno „Vstát a ven!“ A v peticích ven, v zástupech a do vlaku. A ve vlaku zacloněný okna, vagón obsazený, plně. To bylo normální obsazení, že jsme mohli sedět. Tak jsme seděli a vlak

se rozjel. To jsme se koukali ven, ty záclonky v těch oknech nebyly nijak zvláštní, a tak jsme viděli Ústí, pak velké nádraží, zastavil vlak, vystoupit a kdo je zraněn, to ohlásit, tak mu to ofáčovali. Jeden spolužák, který se mnou maturoval, tam se mnou byl. Ten bydlel v jiné koleji a ten se pokusil, když přišli Němci do koleje, utéct a někde nahoře v nejvyšším schodišti prokopl skleněné dveře a přitom se pořezal na lýtku. Byl tam německý červený kříž, tak mu to ovázali. Dali nám každému papírový pohárek, to už tenkrát měli, s čajem, no a zpátky a dál. A jeli jsme, až jsme ztratili přehled, až přišla noc, jen jsme viděli, že stojíme na nějakém ohromném nádraží. Za hodinu pak přišlo vystoupit, tak jsme vystoupili na takový dlouhý peron a tam byli SSáci se psy, chodili kolem nás, seřadili po 5, řvali jako paviáni, každý měl v ruce nějakou hůl nebo bejčák a pochodem vchod. Hnali nás lesem po lesní cestě. Jeden tam ztratil botu, kdepak aby se pro ni vracel, jednou nohou bosou.

Tak nás hnali a najednou jsme přišli k velkému objektu. Zeď ohromná a věže, velká brána s nápisem „Arbeit macht frei“. Tak kluci, to je nějaký koncentrák nebo co. Tak nás tam nahnali dovnitř. Tam nás postavili do pětistupů, k jednomu baráku jsme stáli čely. Tam byly vchody, tak nás tam postavili a potom po 5 se šlo dovnitř, vždycky 5, pak šlo dalších 5, dalších 5 a pořád tam chodili po 5. Kam se poděli, to jsme nevěděli, jen se kolem nás motalo několik takových směšných postav, s čepičkami pruhovanými, kabáty, některé pruhované, některé ještě stará uniforma z prusko - francouzský války. Tak si nás jen tak prohlíželi, ale nemluvili s náma. Běhali tam okolo SSáci, občas něco poručili. Pak jsme zjistili, že z druhých dveří vycházeli vězňové a stoupali si za sebe do řady, no a že to jsou naši kluci, převlečení už do vězeňského. Tak ostříhat dohola, vykoupat, prohlídka doktora, jestli není zavšivený, věci všechny sundat, hodinky, prstýnek, peníze, to všechno šlo do pytlíku se jménem. Potom šaty na věšák. Pak nás vysprchovali a ostříhali a oblékli. Tak nás tam oblékli, podvlékačky, kalhoty, takové pruhované, košile bez límečku, čepici na hlavu, venku listopad, to moc pohodlné oblečení nebylo. Už nevím, kdy to bylo, ale dostali jsme takový dlouhý kabát. Když nás tam bylo převlečených 300, tak přišel jeden z vězňů, co tam pobíhali, a ukazoval pochodem pochod marš a odvedl nás k takovému dřevěnému baráku, dovnitř, tam jsme šli a bylo vidět, že je tam umývárna, záchod, pak přes jednu místnost se stoly a lavicemi, pak byl velký sál a tam byly na zemi slamníky, tak k těm slamníkům, lehnout, tak jsme si lehli, jak jsme byli. To bylo tak k půlnoci, do té jedné hodiny to mohlo trvat, no a ráno v půl 5, vstávat, sednout za stoly a ešus jsme každý dostal a něco

jako černý kafe a nic víc, tak jsme se napili něčeho teplýho, zpátky k těm slavníkům, co jsme spali. Najednou tam přišel SSák, šel dovnitř, tak po nás koukal, šel mezi námi uličkou, my jsme stáli u těch slavníků. Zeptal se prvního „Was haben Sie studiert?“ A on mu řekl „Philosophie“, bum, dostal ránu, až se svalil na slavník, u dalšího „Was haben Sie studiert?“ a on mu řekl třeba „Medicine“, tak toho nepraštil, třetího „Was haben Sie studiert?“ a ten mu řekl třeba „Rechte“, bum, dostal do nosu, když přišel ke mně „Was haben Sie studiert?“ „Maschinenbau“ v pořádku, přišel k dalšímu, to byl Jarda Holubář, vzdělaný kluk, ten studoval češtinu a němčinu, „Was haben Sie studiert?“ kdyby řekl filologii, tak by dostal do nosu, ale on mu řekl „Sprachelehre Deutsch-böhmisch“, to bylo dobře. Dalo se odhadnout, komu ten SSák dá do nosu a komu ne, když to byl stavební inženýr, prostě stavařina, něco takového praktického, tak nic, když to byla filologie, tak dostal do nosu, filozofie vůbec, medicína taky, ale to byl takový malinký obrázek. Pak odešel a školil nás tam blokař, že prostě každý má u stolu svoje stálé místo, rozesadil nás. Bylo nás tam 150 na jedné polovině baráku, na druhé taky 150, dohromady 300 na bloku. K těm stolům - ty stoly byly po 16 lidech, každý měl svoji skříňku, úzkou, ale svoji. Vyfasoval lžici, ešus a hrneček. Všechno muselo být vždycky bezvadně čisté. Potom nás učil venku pochodovat po německém způsobu. Pak nás zavolali všechny na Apelplatz. Tam k nám měl Rapportfuhrer, to byl faktický vedoucí lágru, řeč o koncentráku. Z dalších hodnostářů byl v lágru Arbeitdienstfuhrer, velitel pracovních komand. Doktor tam byl taky. Byla tam taková marodka s lůžkovou částí. Pak tam byli blockfuhreri a další SS hodnostáři. V lágru bylo tenkrát asi 15 tisíc lidí, nás bylo 1200. Ale oni nás nechali v jedné skupině pohromadě, ať už z jakýchkoliv důvodů. Ti SSáci měli každé svoje funkce a bloky na starosti.

V lágru byla kotelna na ústřední vytápění komandatury a kanceláře, odtud se vytápěla kuchyň, kde byly kotle vytápěný parou, pro 20 tisíc lidí tam bylo 20 tisícilitrových kotlů. Život v lágru řídili určení vězňové. Byl tam Lagerälteste, to byl vězeň nadřízený všem vězňům a dalším hodnostářům. Ti bydleli na bloku číslo 6, to byl elitní blok, tam bydlel Lagerälteste, ten měl zástupce 1 a 2. Jeden byl politický vězeň, měl politické označení, a druhý byl zloděj. To označení vězně - každý měl svoje číslo, když tam přišel, tak dostal svoje číslo, to měl našité na kabátě a na kalhotách. Pak tam byl Schreiber, to byl vedoucí písárny, ti měli na starosti evidenci. 20 tisíc lidí při pohybu, příchod, odchod, smrt. To byla dost velká evidence, dost široká. No a každý ten blok, který byl maximálně pro těch 300 lidí. Na každém bloku bylo okolo 160 až 250

lidí, výjimečně více vězňů . To byl barák, uprostřed byla technická část, tam byla umývárna se záchody. Takové kašny, každá měla asi deset kohoutků. Pak tam byl záchod pro pány, dámy tam nebyly, tam bylo 6 sedaček, ale řekl bych takový parádní sedačky, ne jako dneska, takové velké. To byly pěkný záchody. Mohli jsme si povídat mezi sebou. Pak tam byl na každou stranu takový denní prostor, Tagesraum se říkalo, a tam bylo stolů a lavic pro těch 300 lidí dohromady. A po stránách byly postele kovové se slamníky a každý měl dvě deky. Když jsme tam přišli my zpočátku, tak neměli postele, tak jsme měli slamníky položené na zemi. A když se ty slamníky položily vedle sebe na zem, tak tam byla jenom úzká ulička. Tak se tam vešlo zhruba těch 150 lidí, ale to jsme leželi 5 lidí na dva slamníky, namačkaný jak herinci, ale vzhledem k tomu, že byla už zima, tak nám to tak nevadilo a do jara potom jsme dostali postele. Zajímavá byla jedna věc, večer jsme lehali a nemohli jsme se srovnat a přišla noc, mráz 20 pod nulou, ráno jsme vstávali a mezi námi bylo volné místo. Jak jsme byli na sobě namáčknutí, abychom se zahřáli, protože každý měl jednu deku, tak jsme to dělali tak, že jsme spali dva pohromadě a deky jsme dali na sebe. Takže jsme to tak snáz přežívali.

Druhý den po příchodu do lágru, jak jsem říkal, nás zavolali na Apelplatz, tam nás postavili, vepředu stál ten Rapportfuhrer a vedle byl SSák, Sudeťák, ten uměl česky, ovšem ta jeho čeština byla dost prachbídňá. Tak například spustil, aby jsme věděli, že jsme v koncentračním táboře na výchovu, protože jsme se zachovali špatně a dělali jsme demonstrace, a to v době války, válka už probíhala, to není možný. Musíte se naučit tady pořádku, správně nástupu, vy když pochodujete, vy pochodujete jako Francouzi, ty zdvíhají nohy takhle nahoru dolů, a to je hovno. Nejdřív zdvíhal nohy, pak řekl to hovno a pokračoval hrozbou, že při pokusu o útěk se střílí. Řekl „u nás jsou kulky folný.“ To už nás rozesmálo nahlas. A ten Rapportfuhrer valil oči, oni přišli do koncentráku a oni se nám smějou do obličeje. Tak se začali radit mezi sebou, ten přestal vykládat, protože byla obava, že se rozchechtáme ještě víc. Nebylo z toho nic, blokaři nás odvedli na bloky, pak nás učili pochodovat, ty německý povely jsme pochopili brzo, to pro nás nebyl problém. Němci si potrpí na pochod, pozdrav, to pak můžete získat reputaci nebo ji ztratit takovou pitomostí, jak umíte pochodovat. Tak jsme chodili na apely, ráno, v poledne, večer, to bylo nepříjemné, v zimě. Protože zpočátku oni pro nás neměli ani připravenou práci nebo něco takového, takže jsme přes den seděli na bloku a povídali jsme si. První cigaretu jsme tam vykouřili 3 spolužáci asi za dva dny. Od nějakého Němce jí vymámil ten s tou zraněnou nohou. Tak jsme ji večer vykouřili

společně, venku mimo blok, na bloku se kouřit nesmělo. Kouřit v době pracovního klidu se smělo, to byla tak hodina večer a ráno, před nástupem tak 10, 20 minut, a za poledne, to bylo taky asi půl hodiny. V lágru byla kantýna. Sice v těch lístkách, co jsme posílali domů, bylo napsáno: „In der Kantine kann man alles kaufen“, ale to vůbec nebyla pravda. Tam bylo k dostání pár tvrdých bonbónů, a to nás tam třeba vzali jednou za dva týdny. Dostali jsme přiděl, několik tvrdých bonbonů, krabičku cigaret. Zn. Zupan. To byla krabička, kde byly tři cigarety. Někdy jsme tam dostali marmeládu, asi tak čtvrt kila marmelády, no bylo to lepší než nic, hlad byl veliký, to jídlo, co jsme tam dostali, napřed jsme to vůbec nejedli, první dva dny jsme to nemohli jíst. Ostatní vězně tam pak blokař pustil, aby si to snědli, tak ti se o to rvali. Jenomže za týden jsme se o to rvali už my taky, protože byl hlad. Naučili jsme se to jíst, to byla vařená řepa, sem tam nějaký brambor, někdy mrkev a ještě nějaká jiná zelenina. Maso se ukázalo zřídka, tak v neděli dva nebo tři kousky masa. K snídani to byl asi tak půllitřík černého kafe a nic víc. A co jsme vítali, to byla řídká kaše z ovesných vloček. Bylo to vařený víc ve vodě než v mléku, ale bylo to, to jsme měli rádi. Dokonce to bylo i nasládlé trochu. A k večeri jsme dostali čtvrtku bochníku chleba, asi z tak kilového bochníku. Takže čtvrtinu toho chleba, k tomu jsme dostali tak tři deka salámu nebo margarínu nebo lžíci marmelády, no to bylo tak všechno. Tak to byl hlad, pro nás to byl hlad. Jednu dobu se v kantýně ukázal chleba, oni ho prodávali, tak kluci šli nakoupit, poněvadž peníze z domova jsme dostávali. Ty šly na náš účet, každý měl svůj účet u správy lágru. A jednou za 14 dní se peníze vydávaly. Byli tam věžňové, kterým neposlal nikdo nic. Ta doba toho chleba, kdy jsme se skutečně tak nějak najedli, ta trvala asi 14 dní. Pak chleba zas nebyl a zas byl hlad. První měsíc do Vánoc 1939, to nám bylo teda ouvej, to ten chleba nebyl k mání, celkem nic, jen to, co jsme dostali normálně.

Všichni jsme se kojili nadějí, že nás do Vánoc pustí, o tom jsme byli přesvědčení. Ty cigarety měly potisk na vnější straně, károvaný, že to vypadalo, jako zadní strana karty, tak jsme si z těch krabiček nadělali karty, nakreslili jsme si, co to je - spodek, svršek a tak, poněvadž nás nikam neposílali a byli jsme celý den na bloku, tak jsme hráli mariáš, dokonce jsme si psali výhry, kolik kdo zaplatí na konci a mysleli jsme si, že až nás pustí, tak to, co tady uhradíme, utratíme v naší kavárně. Takoví jsme byli optimisti. A skutečně před Vánocemi přišel velký nástup, kdo se hlásí nemocný, vystoupit. Tak vystoupilo kolem dvacítky, třicítky lidí ven. Přišel doktor, ten je přehlíd a na koho ukázal, ten šel, na koho neukázal, ten šel zpátky. Pak ještě jednou přešel celé

to množství, tu tisícovku a vybral si další tři nebo čtyři, kteří se mu nezdáli. Tak tenkrát pustil devatenáct, dvacet kluků před Vánoce ze zdravotních důvodů, no ono to bylo spíš kvůli zahraničním intervencím. My jsme byli ve velké pozornosti světové, založil se 17. listopad jako den studentstva. Tak ti kluci se dostali domů.

Měl jsem jednoho kamaráda v táboře, tak toho taky pustili, když teď po válce jsme dostali za ten koncentrák přídavek k důchodu, za každý načatý rok 100 korun to bylo, on nedostal nic. Což v letech 75,6,7, stokoruna byla stokoruna, to bylo jako dneska tisícovka. Já jsem dostal 3 stovky a on nedostal nic, kolikrát jsme se pokoušeli, aby mu ministerstvo dalo osvědčení, ale nedali mu to.

To jsem mluvil o těch propuštěných, pak už nepustili nikoho. Tak my jsme ztratili představu, že nás brzo pustí a začali jsme přemýšlet, jak přežít, začít se tam o sebe starat. Tak jsme si tam začali zvykat, co si člověk může dovolit, co už bylo nebezpečné, čemu se má vyhýbat. Občas nás navštěvovali SSáci. A to neplatí, že každý SSák je vrah, jako že každý politický vězeň je panbíček, poněvadž mezi politickými vězni se vyskytly všelijaké špinavé charaktery, nebezpečné těm ostatním. Prostě ten, aby ulevil sobě, byl ochoten zabít druhého. A byli SSáci, u kterých jsme se až divili, co snesli, co si některý kluk z hlouposti dovolil. Tam se třeba stalo, že jeden SSák, který mluvil česky, přišel na blok a mluvil s námi česky a on to byl kantor od Chomutova, byl asi z nějaké smíšené německé rodiny, ale prostě dostal se k Němcům a tam ho naverbovali.

V lágru byla taky knihovna, to už jsme tam byli déle, SS založili knihovnu. Ne kvůli nám, vězňům, ale kvůli zahraničním návštěvám z Ameriky, ze Švédska atd. Na tu knihovnu taky dělali sbírku mezi vězni, potom jsme slyšeli, že velmi chválili, že čeští studenti dali nejvíc ze všech vězňů. Dokonce jsem si tam půjčil knížku, autora už nevím, Pružnost a pevnost, abych si obnovil trošku znalosti ve volném čase. A kluci si nějakou knížku půjčili, když tam přišel zmíněný SSák, viděl ty knížky a prohlížel si je. Z vedlejší místnosti přišel jeden student, kouká na to a říká: „On si prohlíží knížky, dyť tomu ten SSáček debil nemůže rozumět.“ A on si to tak prohlížel, všichni strnuli. A on říká: „Danke.“ Vrátil knížku a odešel, neřekl ani slovo.

Jiný SSák chodil na náš blok a my založili takový zpěvácký kroužek. Večer po pracovní době jsme se mohli bavit. Kluci, asi 4, uměli zpívat a byl tam i kluk, co studoval na konzervatoři. Tak ten nám tam zpíval. A doslechli se to ti Lageraltesti, tak

si to občas chodili poslechnout, také tam zpíval Němec pěkně, občas přišel i k nám zazpívat. Začaly tam být ty večery snesitelnější. Ta skupina se nazývala Štanclschor. Štancl se jmenoval ten študák, co ji vedl, ještě je naživu myslím, syn mě navštívil, je to asi půl roku.

Zle bylo, když se přišlo na nějakého zlého SSáka. Jednou si vzpomněli, že vyasfaltují Apelplatz, aby se tam neprášilo. Potřebovali vrchní vrstvu asi 10 cm vysokou, toho šterku, co tam bylo toho ušlapaného, odstranit. Najednou vězni, co byli na blokách všechno raus na Apleplatz, tak jsme vběhli na Apelplatz, všechno, co mohlo chodit. Obráceně jsme si museli obléct kabáty, to znamená, že pod bradou byl límec, měli jako takovou miskou z toho zadku. Některý vyfasovali krompáče, jiní lopaty, kopali terén a ten s lopatou to nabral a nahodil mu do toho, kolik se tam vešlo, dvě tři lopaty a konec. On s tím musel utíkat na konec apelplatzu a tam na jednu kopu se to skládalo. A zpátky. A zase. Ono tam bylo jak v mlejnici. A na tom místě, kde se to skládalo, byl Arbeitsdienstfuhrer, SSák, kterej měl na starosti pracovní komanda, říkalo se mu Eiserne Gustav. Ten byl pověstný, to byl jeden z největších vrahů v Oranienburgu. Měl v ruce ani ne tak klacek, jako spíš polínko. Stál tam u té kopice, jak tam přiběhnul nosič, oni se tam míhali ve větším počtu, tak je mlátil po hlavách, prostě jak se mu podařilo je trefit. V tom běhu jsem viděl, kde se pohybuje, tak jsem se snažil doběhnout, co nejdále od něj. Kdo nebyl opatrný, tak ten to schytil. Tak to byl jeden z nejhorších, protože ten dokázal jet na kole po cestě, kde pochodovala skupina vězňů, pracovní komando a on do nich vjel dozadu, z kola samozřejmě spadl, vězňové okolo odskákali, odbelhali se. Halt! Všechno muselo zastavit. A on tam přilít, kopal kolem, dokonce ulomil násadu od koštěte a začal toho nejbližšího mlátit, ten začal utíkat a on utíkal za ním, až ho umlátit. Ti ostatní se rozprchli, ti už na nic nečekali. Já jsem se dostal jednou do takového mlýna. Vedle lágru byl sklad cihel a ty byly navršený na takovou ohromnou pyramidu do výšky. A přišel rozkaz, ty cihly se musí narovnat do hraniček, aby mohly větrat. Tam byl takový řídký lesík a dost velká plocha. Tak nás tam nahnali a nosit 4 cihly, si naložit a odnést je takových 50-100 metrů. Tam byla hranice, tam byli dva vězňové, tam se cihly složily a oni je srovnávali do figury. A stavěli ty figurky jednu vedle druhé. To bylo už k polednímu a vězňové začali povolovat, už chodili pomalu a ti předáci, co je měli pohánět, taky na to kašlali, ti tam taky postávali a ten SSák, co tam byl dozorcem, tomu to bylo taky srdečně fuk. Byli tam dva SSáci a ty tam chodili. Jenže po silnici vedle jel na kole Lagerfuhrer, prostě vedoucí, požíval se, chvilku to pozoroval, tak tam

zajel. On tam byl taky sklad oceli, asi metrové ocelové pruty. Zastavil, zavolal si ty SSáky, co měli dozor, ti stáli v pozoru, on vzal ten jeden prut, zavolal si ty předáky od vězňů, co měli popohánět a začal je mlátit těmi pruty. „A každý si vezmete jeden prut, tady si stoupnete a jak sem budou chodit věžňové s cihlami, jak nepůjde v poklusu, tak do něj, a ne 4, ale 8 cihel budou nosit!“ No to se nedalo vydržet. On tam taky chvíli stál, při nabírání cihel nás bylo 5, 6 v jedné kopici a dozorce s prutem byl nahoře, jak mu to vyšlo, tak někoho třísknul. To bylo o to, třískne tě, netřískne tě a jak tě třískne, tak honem ty cihly a utíkat, nedostal jsem ani ránu, ale někteří dostali. Lagerfuhrer po chvíli odjel. Tak to trvalo ještě asi 10 minut a pak přestalo to třískání, pak přestalo těch 8 cihel, vězni postavili hlídku, kdyby se vracel. To byly škaredé momenty. Byli jsme tam ještě krátkou dobu, to jsme nemuseli pracovat.

Když byl jednou apel 18. ledna. ve 40. roce, tenkrát bylo kolem 25 pod nulou a tam na té rovině v Prusku vítr od východu fouká silně, to bylo škaredé. Stáli jsme na apelu dost špatně oblečení, neměli jsme ani klapky na uši. Taky pak některý kluci omrzli. Pak jsme fasovali klapky na uši, to bylo lepší, než ošetřovat omrzliny. Tak jsme stáli na tom apelu. A on někdo utekl nebo co, tak jsme stáli na tom apelu a apel se neukončil, dokud se nezjistilo, zda jsou přítomní všichni. Tenkrát se čekalo dlouho. A támhle padnul jeden, támhle další, támhle další. A ostatní ho odtáhli a položili vedle bloku na zem. Pak je začali odnášet k revíru, to byla ošetřovna. Když bylo takovýhle masový padání, tak revír zavřeli a jenom je tam pokládali vedle stěny na zem a ti většinou pomrzli. Mállokterý z nich přežili.

Zdaleka horší situace byla, když začala válka se Sovětským svazem a když tam přivezli první ruské zajatce. Protože pro ty vyhradili zvláštní blok, bylo tam přes drátěný plot vidět. Ty tam nahnali v nemožném počtu, to byly stovky a stovky do toho jednoho bloku, ti si tam nemohli ani sednout. Nic jim nedali, oblečení žádný, oni tam běhali v těch svejch uniformách, ale i jen v košilích, hupkách, naboso. Jednou jsem viděl, jak jim tam dali, takový spoustě lidí, jeden kýbl vařených brambor. Ti se na to vrhli, když měl některý štěstí a bramboru ukořistil, tak si tím vůbec nepomohl. Každý ráno tam bylo 50, 60 až 100 mrtvol. To jsme viděli, když jsme pochodovali okolo, tak tam člověk nakoukl a viděl ty mrtvolky. Jim to nestačilo, oni přivezli nějakou školu, kluci 15, 16 roků, to byli vojáčky z nějaké vojenské školy a SS nevěděli, jak se jich zbavit. Tak jim řekli, že půjdou na práci, všichni se hrnuli, nacpali se do nákladního auta. Odvezli je jen za zeď lágru ke krematoriu. A tam je po jednom brali dovnitř, jak už

to bylo publikované u nás, je zezadu střelili do hlavy. Tam to nejkrutější, co jsem viděl, bylo to jednání s těmi sovětskými zajatci. Bylo tam zvláštní oddělení, kde lidem svázali zezadu ruce a pověsili je na kůl a vyslýchali je. Pak byli spuštěni dolů, do jámy, když chtěli, tak si ho vytáhli nebo ho tam nechali.

My žili tím pracovním tempem, chodilo se pracovat na přístav, pracovalo se uvnitř lágru, museli jsme spravovat boty, uniformy. Já jsem se dostal ke komandu, to bylo výjimečné komando a bylo předmětem zájvu zpočátku u kluků. V lágru byla kuchyň a mimo vězně kuchaře, tam byl šéf kuchyně SSák a měl pomocníka SSáka. Pak tam byl předák pracujících vězňů, toho tam dělal, když jsme tam přišli, kapitán námořní lodi. Chlap jak hora, urostlý. Ten měl hlas, že když zařval u kuchyně, tak to slyšel celý lágr. Ten tam komandoval, to byl velitelskej typ. Ale jeho skupina nosičů, co vynášeli kotle s jídlem, to kuchaři nemohli dělat, oni kradli, tak je vyhnal. Chtěl nějaký pořádný lidi, mladý, poctivý, tak šel mezi studenty. Na náš blok přišel a chtěl 16 lidí. Blokař vybral 16 kluků. V kuchyni byla výhoda, tam dostali, ne že by něco extra, ale dostali tam potají najíst. U každého kuchaře, který byl u svého kotle, byli dva další študáci. To jsme dostali normální jídlo. Mimo to jsme v kuchyni dostali něco neoficiálně, to nemuselo být vždycky. No samozřejmě my jsme byli najedený, a to ostatní dostali kluci na bloku. Ostatní nám dost záviděli, ale pak se s tím smířili. No a já jsem u toho komanda vydržel skutečně až do odjezdu. Přerušili nám to jednu dobu, to byl tyfus v lágru, karanténa. A náš blok se dostal do karantény.

V kterém roce to bylo?

41. Nesměli jsme do kuchyně. Tak to za nás převzali v sousedním bloku študáci. Přečasně je tam vzali, my jsme za ně prosili, vemte je tam naše kluky, potom nás vemte zpátky. Šéf souhlasil, Rackels se jmenoval. Rackles, když přistihl kuchaře a byl to mladej kluk jako my, Holanďan. A on byl pobožnej a stýkal se tam s faráři pobožnými, protože oni faráři měli svůj vlastní blok. Pobožní a homosexuálové měli svoje vlastní bloky. A on se s nimi stýkal a ten kluk pro ty faráře sháněl nějaký to jídlo navíc. Jednou se vařily vejce, 30 000 vajec minimálně, my jsme je třídili na ty, co se mohou vařit a na ty, co jsou nakřáplé. Ty, co byly nakřápnuté, ty byly k jídlu zase pro nás, některý kluci to pili syrový, já jsem syrový nemoh, ale potom z toho kuchař udělal míchaná vajíčka, tak to jsme jedli. Ten Holanďan si ty vařené vajíčka nacpal za košili pro ty faráře a šel okolo Rackels a na toho kuchaře, koukej to umejt, tam byl odpadní

kanálek, na mřížkách byly nějaké odpady. Tak se Holand'an opatrně ohnul, ale nakonec mu stejně ty vejce vypadly, Rackels se na něj podíval, dal mu pár facek a šel pryč. Kdyby ho dostal do ruky nějaký jiný z těch blbců, tak ho tam přizabil. Když už jsme v lágru byli delší dobu, byli zkušení, tak už jsme si dovedli obstarat třeba lepší oblečení, teplejší.

Pamatuju si, že po skončení války ve Francii, jsme museli vozit válečnou kořist do lesa z nádraží v Oranienburgu. Válečnou kořist, to byly prostě koňské potahy. Takový harabundí přivezli do Oranienburgu, kde nevěděli, co s tím. Tak to komando šlo odtáhnout do lesíku, tam se to rozebíralo. Mimo lágr jsem byl jednou na těch cihlách, pak mě jednou vyhnali na klingr, ani nevím, jak se to stalo. Jednou jsem se dostal ještě s dalšíma klukama na stavbu vozit písek, tam to bylo škaredé, to se muselo nakládat a vozilo se to na tu stavbu, to byl velký objekt, asi 100 metrů od břehu Sprévy, tam některý kluci měli stálé komando a pochvalovali si, jako technici víceméně opravovali vozíky nebo něco podobného. Tam byl vedoucím vězeň z té skupiny, on měl ty kluky celkem rád, páč byly mladý a když bylo potřeba, tak zabrali.

Jeden případ se stal první únor, co jsme tam byli. Ráno se vstávalo na zazvonění zvonce v 6 hodin. Na zazvonění museli všichni vstát a jít se umýt a oblékat. A co čert nechtěl, ono se do té zimy nerado vstávalo, tak některý kluci si ještě poleželi pod dekou a najednou šel okolo SSák. A viděl, že se tam někteří válí. Tak zabouchal na okno. Kluci, když ho viděli, vyskočili a ne otevřít okno, ale vběhli do toho houfu u koupelny mezi těch 150 dalších. Ten SSák vletěl dovnitř a Alles raus! Všichni ven. Náš blokař vyšel ven a ten SSák křičel, že se tam válí v dekách a všechno ven. Tak blokař taky začal křičet alles raus, alles raus. Kluci vybíhali ven v košili, napůl oblečení. Ten SSák vyšel ven a nařídil lehnout na cestu do sněhu těm, co už vyšli ven. Náš blokař zachránil plno kluků, tím že je vyhnal místo ven k nám. A když jich tam bylo venku asi 30, což bylo z těch 150 hodně málo, tak ten SSák nařídil zaházet je sněhem. Tak je zaházeli sněhem. Leželi tam až do apelu. Ten SSák pak odešel, ale blokař se bál je pustit dovnitř, ale když byl SSák už delší chvílku pryč, tak je pustil dovnitř, aby se honem oblékli.

Z Českých Budějovic tam byl Venca Brunhofer, to byla elektrotechnická firma, sídlo měla na Senovážném náměstí. Jeho táta byl inženýr, majitel té firmy a jeho strejda byl profesor Brunhofer na technice v Praze. Tak ten Venca Brunhofer takhle na to doplatil. Za socialismu, pracoval u jihočeské energetiky, elektroinženýr, dali mu jako

synovi bývalýho kapitalisty výpověď. Nakonec se uplatnil tady v Budějovicích. Toho roku 41 byl v lágru uspořádán festival na Vánoce, SSáci to dovolili. Tam zpívali i Holanďani a jiní. Ale naši kluci jednoznačně vyhráli, to se čekalo. Když začínali, tak k nám občas přišel na blok nějaký SSák, to se muselo zařvat Achtung! Všichni stát v pozoru, on tam vešel, porozhlídl se a odešel nebo řek Weiter machen!, tak si mohli sednout a mohli si povídat. Jednomu jsme říkali Prasátko, to byl takový růžolící tlust'oušek malý, měl pořád dobrou náladu. Jenom se porozhlídl, nikomu neublížil, zase odešel, ale pak se dozvěděl, že jeden kluk dovede pěkně malovat. Tak jednou přišel a „Wo ist der Maler?“ Byl to Evžen Seyček, později kreslil do Dikobraze. Tak chtěl, aby mu namaloval portrét. Seyček ho nemohl odmítnout, tak ho samozřejmě namaloval. Po apelu přišel znovu, sedl si a měl na hlavě námořnickou čepici a na ní bylo napsáno jméno lodi Bismarck. To bylo už v době, kdy byl Bismarck v 41 roce potopen, což dalo Hitlerovi velkou ránu. Zajímavé bylo, že na ten Bismarck, když najímali námořníky, tak to bylo vyznamenání. Kde kdo se tlačil, aby ho vzali na Bismarcka, kterého považovali za nepotopitelnou loď, za nejsilnější válečnou loď Atlantiku. A on tam byl přijat, ale potom ho vyhodili. Buď něco ukradl, nebo se opil, ukázal se jako nepřilíš dobrý kádr. A on si tu čepici s Bismarckem nechal, když potom potopili Bismarcka, byl šťastnej. Tak chtěl prostě namalovat portrét s tou čepicí Bismarck.

Pak tam byl další případ, takový vysoký SSák tam vešel, rovnou Weiter machen!, sedl si tam ke stolku u blokaře a „Wo ist der Sanger?“ Zpěvák, tak to byl Štancl, vedoucí skupinky. On tam měl kytaru, tak spustil a mohl zpívat, co chtěl. Zpíval většinou Voskovce a Wericha, což kdyby rozuměl textu, tak to mohlo být nebezpečné. Občas přidal i nějakou německou, ale ten SSák nejradši slyšel české písničky, swingové. Pak se zdvih, hodil mu tam nějaké cigarety a odešel. A ten si nikoho nevšímal. Potom tam byl jeden zvaný Jan Střelba, ten se jmenoval Schubert, byl podobný tomu Prasátku, jenomže byl vzteklý, dělal velkého mužského, on přišel a rovnou hulákal, tohle se mu nelíbilo, tamto se mu nelíbilo, jednomu klukovi tam dal facku, ten kluk po ní upadl na stěnu, no a začala mu z nosu téct krev, tak se tam začal motat, což asi nechtěl, ale nemohl to dát najevo, tak tam ještě něco zařval a odešel.

Jednou poručili jednomu klukovi, že bude pomáhat na zahradě nějakýmu SSákovi, prostě dělat podomka. Tak ho tam poslali a ono to bylo k tomuhle Janu Střelbovi. Ten študák u něj dělal, dostal tam najíst, pak přišel a říkal, to nebyl on, to byl

normální slušný člověk až skoro přátelský, on říkal: „Já když jsem ve službě, tak jsem ve službě! Když jsem doma, tak jsem doma.“ Zvláštní povaha.

Pak tam chodil jeden, tomu jsme říkali Tom Mix, to byla postava z kovbojek, to byl takový jezdec. Přišel, byl Achtung! On vyskočil na stůl, vytáh pistoli a Unter die Tische! Všichni museli vlézt pod stůl, byli jeden přes druhýho, to byly modřiny a Auf! Tak honem stoupnout do pozoru vedle. A Unter Tische a Auf a Unter a Auf. Kluci byli potlučený. Ale nic jinak neudělal, on vystupoval jako kovboj, takhle se tam vydováděl na nás a odešel. A jednou tam taky přišel a blokař mu řekl: „Pane Blockführere, ten blok je nemocný, tady máme karanténu.“ A on: „Co máte?“ „No šarlach – spálu a neštovice.“ Aha – a vystřelil.

Jednou nám tam přišel taky Bagdala, a to byl pověstný vrah, prý fungoval v tom bunkru, to nevím, ale to byl vrah. Přišel, všichni Achtung! stoupli, stáli a najednou Bagdala, nikdo se ani nehnul a on šel zvolna, každému se podíval do očí, obešel celou místnost, každý čekal, že něco najde, ale on odešel. To byl strach. Nebo jsme taky měli strach, jak byla první zima, ona byla dost ostrá a v místnosti byly jedny kamna. A ty stačily tu místnost trochu oteplít, aby se tam dalo být. Ale topivo bylo jedině v rohu lágru, tam byly natahaný stromy a větve, tam si mohli z lágru jít pro dřevo. Pilku dostali a tím si mohli topit, ale samozřejmě tím by jsme se nezahřáli. V lágru ale byla kotelna normální, kde se topilo briketami. Vytápělo se vedení lágru a kuchyně. No a blokaři z topiče v zimě vymámili nějakou tu briketu, nevím, jak to dopravovali, asi po jednom po dvou kouskách, ale na bloku jsme měli asi 50 kilo briket a topilo se tím. V místnosti byla dvojitá bedna, kde byly naházený ty klacky a v druhé části byly brikety. Bylo to přikryto velkým poklopem, jenom jedna půlka byla přikrytá. Najednou jednoho večera okolo bloku proběhne chlapík a blokař, který seděl u okna, na něj kouká. On mu něco ukázal a běžel dál. Blokař vyskočil, otevřel kamna, viděl tam brikety, tak je šťouchal dolů a kamna nacpal dřívím, jen to naplnil a zavřel, tak se otevřely dveře a byl tam SSák. Achtung! A on šel rovnou ke kamnům, otevřel a bylo tam dříví, hořelo. A vedle se šel podívat, tam byly otevřený brikety a blokař popad ten poklop z toho dříví a přikryl s tím ty brikety. A říká: „Nur Holz!“ To byl výborný člověk, on měl zelenej vinkl, jak se říkalo, prostě zločinecké označení, nevím, co někde ukradl, ale výborný člověk, jiný by na ty naše kluky řval, tenhle pomohl, zařídil, poradil, zachránil, co se dalo.

Já jsem provedl jednou takovou blbost, bylo zakázáno, když se pochoduje, kouřit. Věžňové si pokuřovali při pochodu, no a to se nesmělo. No a jak jsem měl přišíté na prsou číslo, pod tím číslem byl trojúhelník politický červený, tak já to měl napárané, takovou díрку, tam jsem měl strčenou špičku s kouskem cigarety a v kapse jsem měl sirku se škrátkem. No a byl apel, bylo to v zimě, byly tam louže, zamrzlé, některé byly rozšlapaný, jak se přes to pochodovalo. Skončil apel a pochodovali jsme z apelplatzu na blok, já že si zakouřím. Ještě na apelplatze jsem si dal do úst cigaretu a slyším za sebou: „Der Schweinhund hat eine Cigarette in der Schnautze!“ Tak jsem se nanápadně podíval, jestli jsem já ten Schweinhund. Ja ja ja du bist. Komm, komm! Tak jsem šel k SSákovi. „Kde máš tu cigaretu?“ Takový malý vzteklý to byl. Plác, cigareta mi upadla do louže. Pak mi dal z každé strany jednu poctivou. Blokař přiběhl a on začal, ten tady kouří a nadával. Blokař se postavil proti mně a řval: „ Ty hajzle, ty mizero atd. atd., počkej, až přijdeme na blok, budeš čistit 14 dní hajzly, nedostaneš nažrat,...“ já nevím, co všechno mi vyhrožoval, SSák to chvílku poslouchal, pak spokojeně odešel, a když byl už dost daleko, tak blokař nechal toho nadávání a říká seber si tu cigaretu, troubo. Ten takhle zachraňoval před SSákama. Pak jsem se jednou dostal do nepříjemný situace, která mohla být hodně nebezpečná, ale tu jsem nezavinil. My, co jsme byli v kuchyni, tak jsme nemohli mít špinavé nebo roztrhané šaty, museli jsme mít to oblečení čisté. A já už jsem měl kalhoty zamrzněný, tak jsem vyfasoval nové kalhoty, vzal jsem si je na blok, přišil na ně číslo, dal jsem je na sebe a ony byly dlouhé. Jak jsem stál na apelu, tak ten konec šel až na zem. Stáli jsme na apelu, já byl v řadě poslední vzadu a za mnou šel SSák a říká mi, vy máte ty kalhoty až na zem. Někteřej tykal, někteřej vykal. Tak mu říkám, že jsem je právě dostal a že jsem si stačil našít číslo a že si je zkrátím, až se vrátím na blok. Tak on ne ne, po apelu se budete u mne hlásit. To znamenalo u trestného bloku. Tak jsem tam čekal, říkal jsem si, zmlátí mě nebo mě tady zavře na čtvrt roku a budu chodit s tím trestným komandem. No bylo mi ouzko, no asi za čtvrt hodiny tam šel Lagerälteste a měli jsme rozhovor. Já tam stál hodinu, už se setmělo. Tak jsem se sebral a šel jsem na blok. Druhý večer, to už jsem měl kalhoty zkrácený a mám dojem, že jsem už ani nestál na stejném místě. A on šel a mě minul a před námi byl německý blok a tam stál chlap o hlavu vyšší než já a on mu říká: „Neměl jste se u mě včera hlásit?“ Ten mu říkal: „ Ne pane Blockführere.“ No, no, no a šel dál. On, když mě načapal, tak byl asi opilej, tak si mě ani nepamatoval, ani to, že jsem Čech. Češi měli ten politickej trojúhelník dole pod číslem a Němci ho měli

nahoře. A ani když šel okolo mě, tak si mě nepamatoval. To mohlo dopadnout hodně špatně.

Promítl se do nálady tábora atentát na Heydricha?

Když byl atentát na Heydricha, tak to už jsem byl doma, mě pustili koncem ledna 42. Nevím, jestli bylo v lágru živo nebo nebylo, ale kluci, co je pustili později, tak si nepamatují, že by něco vyprávěli. Ale stal se případ jednou, tam přivezli Čecha do lágru a byl nějaký důstojník, tak musel mít odvalu. Přivezli ho večer, tak ho nechali u brány stát do rána a ráno, že ho vezmou do příjmu. Mám dojem, že byl jenom v košili. Tuším, že to bylo někdy v dubnu nebo květnu, prostě bylo dost zima. A ráno, když otevřeli bránu a přišli tam ti SSáci, tak buď s ním někdo začal mluvit a on se s nimi serval, a když jsme nastoupili na apel, tak ho dokopali do trestného bloku. Pak přišel rozkaz: Všichni Češi ven. Přišel tam SSák a ten s námi cvičil, v podřepu poskakovat a poklus, poklek, prostě samé takové cviky, byli jsme už zaprášení. Pak nás zahnali na apelplatz všechny Čechy, co byli v lágru. A museli jsme běhat kolem dokola, tam byla taková silnička, tam bylo dvacet metrů písku, dvacet metrů bláta, šterku a tam chodili vězňové a zkoušeli, kolik vydrží boty od dodavatelů. Tam jsme běhali až do apelu. Tak se nám Čechům pomstili, že tam Čech takhle vyváděl.

A chovali se jinak k různým národnostem nebo to bylo jedno?

Brali to podle národností. Němci byli Němci, Židé byli Židé, ti měli oddělené bloky, měli menší přiděly, tam s nimi SSáci zacházeli podstatně hůř než s náma, my to nevěděli, jejich bloky byly oddělený. S námi přišlo něco, to byla velká skupina stejnorodých lidí, za druhé byla to skupina, která byla v pozornosti celého světa, takže oni opatrně, aby aspoň před tím světem to nějak vypadalo, za třetí nekradli. Když někde potřebovali spolehlivé vězně, tak šli na Čechy, na študáky. Měli dost rozumu, aby tam nedělali nějaký výstupy a taky byli zdraví, protože byli mladý. A s nima i ostatní Češi, kteří se tam začali pomnožovat. Začali tam sbírat nějaký senátory, poslance, měli jsme tam generály asi dva, měli jsme tam senátora za agrární stranu, byl tam Zápotocký, tak ten tam byl na bloku 26. A byl tam se skupinou Čechů, že jich tam bylo kolem dvacítky na tom bloku. A naši študáci, když ho tam zjistili, tak za ním chodili, tak tam brali rozumy a jeden z nich, Standa Mach, který byl od nás z Hlávčárny, byl potom jeho tajemníkem, když byl Zápotocký předsedou ROH, než ho udělali prezidentem. A měli jsme tam třeba, ten medik Trávníček, jak jsem o něm vyprávěl, jak říkal, že Pan Ježíš

byl koneckonců taky Žid, tak ten tam taky za ním chodil, tak ten byl tajemníkem Národní fronty. Předsedou byl prezident Husák. Přesto se dala dělat kariéra, ale já jsem se tomu vyhnul, já se držel strojařiny a politice jsem se snažil vyhnout. Pak tam byl třeba doktor Sekanina, to byl právník pražskej. Když byl požár říšského sněmu a Němci z toho obvinili studenta Dimitrova a Sekanina se přihlásil, že ho bude obhajovat, zdarma. Němci Dimitrova pustili výměnou za špiona, kterého chytili v Rusku. Když jsme tam přišli, tak on už tam byl Sekanina a s ním Prokop, nakladatel. Na ně měli spadeno, Sekaninu zabili i Prokopa. Sekaninu umlátili, to byl politicky významný člověk. Já jsem s ním mluvil jednou krátce, ale kluci s ním mluvili, to už měl vyvrácený ramena, jak ho pověsili za ruce dozadu. Pak měl takové fixační desky přes ramena. A on říkal: „Oni by chtěli, abych se zabil, ale já to neudělám, oni mě musí zabít sami.“

Byly nějaké útěky? A zdařily se?

Byly útěky. Tak první útěk byl, jak jsme stáli na tom mraze. Pak jsme tam zažili útěky, které trvaly dvě tři hodiny, že se třeba nějaký vězeň ze strachu schoval na bloku a nešel na apel, protože si ho vyčihnul nějaký SSák, tak se potom našel a byl přiměřeně ztrestanej. Za útěk bylo 25 na zadek, to jsem tam viděl víckrát, jednou jsem viděl 50. Zajímavěj útěk byl jeden za velký bouřky, utek mladej Polák, my jsme tam byli zavřený a teprve začaly chodit dodávky Poláků do lágru a s těmi se tam zacházelo špatně. Tak to byl nějaký mladý, kterému se v noci za bouřky podařilo přeběhnout ty nabitý ostnaté dráty a dostat se přes vysokou zeď. Samozřejmě tam musela být i nepozornost hlídek. Toho našli až po třech dnech, to jsme tak dlouho nestáli, ale i tak jsme stáli dlouho do noci, pak nás poslali spát a pak za tři hodiny znovu stát. To bylo špatné. Jednou jsem zažil útěk jednoho zloděje. A toho hledali asi den, to nás taky nechali dlouho stát a pak ho přitáhli, on se schoval v nějakém baráku v Oranienburgu ve městě. Ten musel obcházet apelplatz, udělali mu takovou šaškovskou čepici, pomalovali mu obličej a dali mu bubínek a paličky, musel obcházet lágr a vykřikovat „Ha, ha bin wieder da!“ a bubnovat při tom. Tak obešel celý lágr, pak dostal těch 50. Pokus o útěk to byla sebevražda, pokus o sebevraždu. Jednou, když se vraceli z práce, jeden vězeň vystoupil z řady a utíkal lesem, na volání nezastavil, tak ho zastřelili. Kolem něho pak musel oběhnout celý lágr, aby všichni viděli díрку v zádech.

Po zbytek války jsem pracoval v Praze.

V lágru jsem měl na začátku číslo 4000, po přečíslování potom číslo 15 178.

2) Hana Tvrzská – Terezín, Osvětim, Hamburg, Bergen Belsen

Narodila jsem se v roce 1928 v Protivíně, v židovské rodině. Do roku 1938 jsem prožívala krásné dětství. Po nástupu fašismu jsme byli čím dál více diskriminováni, což vyvrcholilo v roce 1942, odchodem do ghetta Terezín transportem Akb. Odjížděli jsme vlakem s malým kufříkem do Českých Budějovic, kde byli soustředěni Židé z celého kraje a odtud dále do Terezína. Když jsme odcházeli z domova, tak cestou na zastávku, odkud nám jel vlak, nás z povzdálí pozorovali místní, sousedi a lidé, kteří bydleli v našem okolí, a mávali přes veškeré zákazy a podobně, tak nám mávali a plakali a soucítili velice s námi. Bylo mi tehdy 14 let. Mým znamením byla žlutá Davidova hvězda a číslo Akb 385.

V Terezíně jsme byli rozděleni. Já jsem bydlela ze začátku s maminkou a tatínek byl v Hamburských kasárnách, což byly kasárny pro muže. Tatínek pracoval v ševcovské dílně. Maminka pracovala u třídění věcí, které prostě Němci zabavili. Já jsem pracovala na tzv. šancích, což byla zaplevelená místa kolem Terezína, která jsme my děti předělávaly na úrodné zahrady, jejichž výtěžky šly do německých kuchyní. Později, když bylo otevřeno ghetto takzvané, to znamená, když jsme tam přišli, tak jsme se nesměli po Terezíně volně pohybovat, protože tam bydleli ještě příslušníci árijských ras, ale když je potom vystěhovali později, tak jsme mohli po pracovní době, třeba od pěti do osmi, než byla lagršpere, tak jsme se mohli stýkat s maminkou a tatínkem. V Terezíně jsem prožila i zavraždění Heydricha, tzv. heydrichiádu, kdy celý terezínský lágr musel podstoupit veliké fronty a prohlížet si fotografie Gabčíka a Kubiše a kola, aktovky a prostě říct, že je neznáme, to jsme je taky nemohli znát, když jsme byli v Terezíně. Tím jsme strašně trpěli, já už si nevzpomínám, jestli nám dali vůbec najíst nebo nedali. Když se odstěhovali všichni árijští občané z Terezína, tak to bylo mnohem lepší, protože přece jenom jsem mohla maminku a tatínka častěji vidět, tak to bylo takové uvolněnější. Sice hlad a povídání o tom, co bychom jedli, to bylo naše každodenní, když už jsem bydlela mezi mladými lidmi, to bylo naše každodenní téma večer, co bychom si dali, co naše maminky vařily, co bylo výborný. My jsme měli k večeri kousek chleba s řepovou marmeládou nebo s umělým medem, a to byly naše večere. Naši rodiče o nás měli strach, báli se o naši budoucnost a leccos tušili, obzvláště můj otec, který byl velice vzdělaný a přečetl Hitlerův Mein Kampf, tak neviděl vůbec žádnou budoucnost pro nás. Ale my děti, které jsme bydlely na tom heimu, tak jsme si povídaly různé povídky z mládí. A prostě bylo to takové odlehčené, že přece jenom

jsme byli mladí mezi sebou. A bylo také dobré, že jsme tam měli ještě svoje věci, tam nám všechno nevzali, tak některé věci jsme měli svoje, když jsme přišli z práce, tak jsme se mohli umýt, sice ve studené vodě, ale umýt jsme se mohli a převléci se do čistého. Když jsme chodili do práce, já byla vždycky takové hubené dítě, tak jsme nosili na ramenou lopatu, rýč a krumpáč a chodili jsme třeba dva kilometry daleko po těch zahradách. A to bylo, ty ramena nás bolely, ať jsme to přendávali z ramena na rameno, jak jsme chtěli. Takže to byla taková část Terezína, ač strašná, tak pořád to ještě nebylo zdaleka to, co nás čekalo dále.

V Terezíně jsme byli do prosince 1943, kdy nás odtransportovali v dobytčích vagónech do Osvětimi. Každý ví, co to bylo za peklo. Vzpomenu-li hlad, zimu, nemoci, nejhorší však byl pohled na kouř z plynových komor, který šel z komínů ve dne i v noci. A byla to taková nasládlá chuť v celém tom ovzduší Osvětimi. Ale to jsme ještě nevěděli, když jsme do Osvětimi přišli, co to vlastně je. Když jsme dorazili na místo, tak jsme vůbec nevěděli, kde jsme. Viděli jsme jenom velikou bránu, na níž bylo napsáno „Arbeit macht frei“. A vzali nás do jedné místnosti, tam jsme se musely svléknout, vykoupat, osprchovat, že existuje nějaký plyn, že by to mohl být plyn, o tom jsme tehdy ještě vůbec nevěděli. Ale přesně takhle se plynovalo, že pustili do místnosti místo vody cyklon. Pak nám vzali veškeré naše věci, ale úplně všechno. A naházeli nám věci, které, no, připadaly jsme si, až jsme se smály, když jsme se viděly, protože jsme si připadaly jako šašci nebo jak na nějakém karnevalu, protože žena, která byla třeba velká, tak jí hodili kabát, který jí šel pod zadek, a já zase byla malá a mě šel třeba až na zem, což bylo jedině pro mě výhoda, protože ta zima tam byla škaredá. Taky jedna naše kolegyně dostala plesové šaty ze štrase. No prostě takhle to tam chodilo, co kdo dostal, to kdo dostal, nemohl ani ceknout, aby se nějak ohradil proti tomu. Jedině časem třeba nějakou výměnu udělat, ale tam prostě v tom přijímacím komplexu se nedalo vůbec nic dělat. Poslední fáze bylo tetování. A tam jsem v Osvětimi přestala být číslo Akb 385, ale bylo mi vytetováno číslo 73 685, což bylo moje další jméno. V Osvětimi jsme pracovali na různých místech. O jídle se ani nebudu zmiňovat, Osvětim byla nejhorší, pak byl Terezín, v Hamburku jsme dostali trochu černý kávy, v poledne nic, protože jsme byly na práci a večer, když jsme přišly, tak jsme dostaly trošku brambor a kyselý ryby k tomu nebo byla chlebová večeře a zase černý kafe a k tomu kousek salámu nějakého nebo zase marmeládu. Takže hlad byl v tom Hamburku také.

My jsme šly z Osvětimi v květnu 1944. A to z toho důvodu, že Hamburk a vůbec celé Německo bylo strašně vybombardované spojeneckými armádami, a oni už nestačili, a muži byli pryč na frontě, od dětí pomalu po dědečky konče. Takže oni potřebovali levné pracovní síly. Takže jsme v Osvětimi prodělaly tzv. selekce, které byly opravdu nervy drásající, protože to už jsme byly natolik informovány, že jsme věděly, když se ukáže napravo, tak že se jde do plynu, a když se ukáže nalevo, tak že se jde na práci. Tak když jsme tu selekci prošly, prošly jsme první selekcí, ta byla přímo u nás v lágru, ta dopadla dobře, to jsme byly obě, já s maminkou, poslány na práci. Potom jsme byly přestěhovány z našeho lágru do tzv. Fraulágru, to byl ženský tábor, kde jsme prošly další selekcí a ta taky dopadla dobře. Když už jsme jásaly, že máme ty selekce za sebou. Tak nejhorší bylo, když přišla třetí selekce, kde jsme se musely svléknout do naha a v kruhu běhat okolo SSáka, tím byl doktor Mengele, který udělal tečku za těmi selekcemi. Byla tam ještě spousta žen, asi pět set nás bylo, co jsme kolem něj běhaly. A bylo spousta žen, který vyřadil ještě z toho transportu, kam jsme nevěděly. Takže jsme se udržely i před tím doktorem Mengelem.

To už můj otec nežil, ten umřel v Osvětimi na krční rakovinu, kterou dostal okamžitě, protože jsme tam přišli v lednu a stál několik hodin ve studené vodě a dostal krční tuberkulózu a rakovinu. A v dubnu 13., na narozeniny mojí maminky, zemřel. Viděla jsem ho vyhozeného před blokem, kde bydlel. A už jsem ho viděla jen mrtvého před tím blokem, pak je už nakládali a vozili je do plynových komor spalovat. Takže jsme do Hamburku odjely s maminkou samy, muži stejně jezdili jinam. A můžu říct, že když jsme nasedly do toho vlaku, ač jsme nevěděly, kam jedeme, tak jsme byly tak šťastné, že... Osvětim byla strašně deprimující už jen tím, že tam byly ty krematoria a ten kouř šel pořád a pořád, ve dne, v noci se spalovalo, tak to bylo deprimující, takže když jsme doopravdy tu Osvětim opouštěly, byly jsme šťastné a říkaly si, že nic horšího na nás už opravdu čekat nemůže. Tam jsme měly denně k obědu tuřínovou polévku nebo řepovou polévku, a to bylo celé naše jídlo. Říkali nám musulmani, to jsou takoví lidi, kteří jsou de fakto kosti potažené kůží. Bylo to hrozný no.

Přijely jsme do toho Hamburku a tam nás ubytovali u Labe. To jsme byly celý šťastný. Ale dodatečně jsme se dozvěděly, že jsme v Hamburku a že jedeme na odklizovací práce. Tam jsme dělaly různé práce, jezdily jsme do města, přímo do centra Hamburku a tam jsme vyhrabávaly z těch sutin cihly, který byly v celku, které nebyly rozbité a musely jsme je oklepávat a dávat je do takových kostek asi metr vysokých,

který oni potom používaly na stavbu těch nových domků pro ty vybombardovaný lidi jejich. To byla jedna práce, druhá práce byla, že jsme jezdily do fabrik, a jak na ně napadaly bomby, tak jsme musely vyndávat z toho šrotu traverzy, které byly ještě k použití a přenášet je na určité místo. Další práce byla v lomu, kde jsme byly v takové maringotce, kde když přišel nálet ve dne, tak padaly šrapnely na střechu a úkryt žádný. A tam jsme po kolejích vozily lóry, v těch lórách jsme vozily po takový dvoukolejce, jsme to naložily kameny a musely jsme to vozit z toho lomu na určitý místo, tam to vyklopit, to byla pěkná práce, musely jsme se o to opřít všechny, abychom vůbec tu lóru vyklopily. Potom jsme dělaly hlavně u Labe, když tam napadaly bomby, tak aby se ten terén tam dal do pořádku. Po nich byly, my jsme tomu říkaly trychtýře, protože to bylo nevím do kolika metrů do hloubky. Tak tady jsme musely všechen ten písek zahazovat zpátky, aby to bylo v původním stavu, protože to bylo pod mostem a tam chodili lidi, aby viděli, že je všechno v pořádku, tak jsme to musely dávat do roviny. Nejšťastnější jsme byly, když jsme byly v centru nebo v těch fabrikách, když přišel ve dne nálet, to jsme byly hrozně rády, oni byli Němci celí vyplašení a my byly natěšený, protože jsme šly do bunkru, do krytů, které byly postavené pro Němce. Tam nás strčili do nějakého kouta, kde jsme seděly, a když takový nálet trval dvě hodiny, to bylo něco, my jsme se tam poskládaly, seděly jsme na zemi, jeden se opřel o druhýho a dvě hodiny jsme tam prospaly absolutně beze strachu, že by tam mohla ta bomba padnout. Kdežto, když jsme byly v té maringotce nebo tam, co jsme spaly, jsme šly do sklepa, kde mohla každou chvíli ta bomba padnout a člověk přece jenom doufal, doufal a doufal, že to peklo přežije. A tam jsme byly do dubna 1945.

V dubnu 45, to už začínala být panika mezi Němci, protože se věděly zprávy, že to prohrávají. Takže nás evakovali do tábora Bergen – Belsen, a to měla být pro nás konečná stanice, protože tam nám dávali špatnou vodu a chleba měl být přiotrávený a spousta lidí tam, většina to byla, co dostali tyfus a úplavici. A to zase byl tábor, kde na rozdíl od těch baráků dřevěných, ve kterých jsme bydlely, tak byly tzv. latríny, ty byly v Osvětimi taky, které byly daleko a jen pro pár lidí. Muž, žena, muž, žena, kam si kdo sedl, ale tam se stejně nikdo nedostal, protože ty úplavice a tyfy způsobily, že kam kdo doběh, tam doběh, takže to bylo výkaliště všeho možného, jen ne cesty, vůbec se tam nedalo pomalu projít, a to bylo v době, kdy anglická armáda už byla téměř za vraty, a v lágru mezi jednotkami SS panoval zmatek. Moje maminka taky dostala tyfus a měla strašně dobrou přítelkyni, která tyfus neměla, tak jsme vždycky maminku hubovaly, ale

takovým trošičku vulgárním způsobem, ona jí vždycky říkala: „Olga jdi ...ted' to vypípám..., ted', když už je konec, tak ty tady budeš fňukat s nějakým tyfem?!“ Osud tomu tak chtěl, že teda opravdu se ta mamka z toho dostala. Po osvobození tábora nás odvšivili, no byli z nás ti angličtí vojáci, brečeli, bývali by nám snesli celej svůj majetek, co se týká jídla, čokolády a konzerv. Jenže to by bývala byla ta největší chyba, co se stalo, že to někdo sněd a byl konec.

Pak nás přestěhovali do města Celle, kde byly vojenské kasárny, Němce zajali a vystěhovali a nás tam nastěhovali. Stravovali nás rýží suchou a pomalu takovýma šlemovýma polévkama a podobně. Tam už byli lékaři. Malá část se z toho dostala, ale i já jsem tam ještě dostala tyfus v Celle. Ale to už maminka chodila trochu, takže tam někde uhnala lékaře a ten mi přinesl prášky už, a prostě jsem se i já z toho dostala. Tak jsme tam byly 14 dní nebo tři neděle, to už si nepamatuju. Maminky kamarádka byla z Loun a její manžel se vrátil z Flossenbürgu a doma našel pohled, že jeho žena žije. A tak jel do Prahy, tam byla taková akce, tzv. repatriační akce, kde se Češi, samozřejmě za finanční odměnu, kteří měli nákladáky, tak jezdili do Německa pro tyhle lidi, kteří už nechtěli čekat a měli možnost, se vrátit těmi nákladními auty domů. A jednoho krásného dne přijel té Helenky muž a našel nás, a tak nás všechny naložil z tý naší místnosti a odvezl nás do Prahy do Sokolský, kde se tyhle akce pořádaly, a tam už si nás vyzvedl maminky bratr, který žil ve smíšeném manželství a vrátil se z Terezína.

Ta Helenka a její muž, já jsem jim říkala teta se strejdou, ti se vrátili oba, ale měli dva syny, jeden byl stejně starý jako já, jeden 28 ročník a druhý 26 ročník, a ti se nevrátili vůbec. Ten mladší byl zplynován a toho staršího zastřelili při pochodu smrti u České Lípy. Z naší rodiny tam zůstalo 67 lidí. Protože babička byla z deseti dětí, děda z pěti a mamka ze čtyřech, taťka ze třech, a to všechno tam zůstalo. Vrátila jsem se do Protivína s maminkou v červnu 1945, což byl veliký zázrak, že jsme obě přežily. Mně bylo sedmnáct a vážila jsem 34 kilo, má tehdy čtyřicetiletá maminka měla o tři kila více. V současnosti jsem v Českých Budějovicích jediná žijící z transportu Akb. Žiji sama, manžel mi zemřel a se svojí velkou rodinou, která žije též v Českých Budějovicích, máme velmi hezké vztahy.

Když se vrátíme ještě do doby před válkou, byly znát nebo dávali Vám lidé pociťovat nějaké antisemitské tendence?

U nás v Protivíně určitě ne, protože my jsme tam byly čtyři židovské rodiny a já jsem tam byla jediná holka, sousedi měli kluka. Ne, já jsem to na sobě nikdy nepociťovala, ke mně se chovali vždycky pěkně i potom, co jsem nosila tu žlutou hvězdu, tak jsem kamarádila s děvčatama, nebály se. A co se týká lidí, tak nás taky měli rádi, my jsme měli krámk v Protivíně, a to bylo potom na lístky, a když nám krám zavřeli, tak jsme museli vracet ty potravinový lístky na národní výbor⁶⁴ a tenkrát se zjistilo, že jsme měli nejvíc zákazníků, ač jsme byli Židi, ale měli jsme zákazníky stálý.

A když přišly zakazy, jak jste vnímala tuto situaci?

To jsem vnímala špatně, my jsme nebyli žádní boháči, aby jsme měli nějaké nemovitosti veliké nebo zlato, šperky a takový věci, ale to víte, že mi vadilo, když jsem musela odevzdat kolo, lyže, hodinky jsem musela odevzdat. Ale co mě mrzelo nejvíc bylo, že jsem nesměla chodit do školy, to potom přišlo někdy ve 40. roce, to jsem do školy chodila ráda, a to pro mě bylo dost, no byla jsem nerada, že jsem nemohla chodit do školy.

Vy jste se zmínila, že Váš tatínek četl Mein Kampf, kde Hitler vylíčil svoje plány s Židy, tušili jste, že se něco takového děje, že se to plní?

Já ne, ale můj otec tomu věřil, ten tomu věřil, protože tenkrát to bylo ve 40. roce nosila děvčata, takové se tomu říkalo válenky, to byly bílý tříčtvrteční boty a dole zdobený hnědou kůží, opravdu hezké. A já jsem je hrozně chtěla, a tak můj otec mi nechal ušít u ševce z tmavohnědé filcové látky až do půle lýtek pomalu. A já jsem řvala, že takový nosit nebudu, že všechny holky mají hezký... A pamatuju si, že on tenkrát řekl: „Ono se ti to bude pro to polský bláto ještě hodit.“ A měl pravdu, ony mně ty boty totiž zůstaly snad jediný z celého transportu, protože naši mi je vždycky museli pomoci sundat, ony byly takový pevný, že to nešlo z nohy, a pak když jsme stály pod těmi sprchami, tam si mě nikdo nevšímal, tak já tam byla jako kocour v botách, boty mi nikdo nesundal, tak nahá jsem tam lítala v těch botách, pak se vysušily a boty mi zůstaly, tak jsem si mnohokrát vzpomněla, že pro to polský bláto se mi budou hodit. Tak to se mi opravdu hodily. A přišla jsem o ně až v Hamburku. Ale věřil tomu, věřil tomu, že ta pohroma přijde, věřil.

⁶⁴ Za okupace bylo správné označení úřadu obecní či městský úřad. Národní výbory vykonávaly správu obcí po skončení války v letech 1945 – 1990.

A z jakého důvodu jste neemigrovali nebo nesnažili se dostat pryč z Protektorátu?

To je složitá situace, my jsme tenkrát mohli emigrovat. Otec měl sestru v Mnichovo Hradišti vdanou se dvěma dětma, stejně starými jako já. On tam byl nějaký lékař v tom Mnichovo Hradišti a ten měl možnost to zařídit na Filipíny. On by býval jel, ta tatínkovo sestra s rodinou a my. To bylo někdy už v 37. roce. Taťka měl v Protivíně bratrance a ten mu to rozmluvil. Ten říkal, to není možný, aby to došlo tak daleko a tak dále. Tak jsme to potom odmítli, a když jsme nejeli my, nejeli ani ti příbuzní a on odjel teda, jako dřevorubce je tam chtěli do těch lesů. A ono to nešlo snad, musela jste mít pozvání a ono to nešlo snadno, mnoho zemí nechtělo brát uprchlíky. Nebylo jednoduchý dostat se odsud ven, to už tam někdo musel mít příbuzný, který se za něj zaručil, že ho budou živit a tak dále, tak než jsme byli obsazení, tak se to dalo na konzulátech zařídit, ale nebyla to jednoduchá záležitost. Ač hodně lidí, zaplat' pánbůh, odešlo.

Ale co nikdy, nikdy, nikdy, co živa budu, Němcům nezapomenu, že nás odtrhli od rodin. Kdy my jsme jezdili na prázdniny k příbuzným, oni jezdili k nám do Protivína, babička s dědou byli v Protivíně každé léto dva měsíce. Ale my jsme se vrátily s mamkou, a to jim nezapomenu, že nás připravili o příbuzenstvo a my byly nuceny žít osamocně. Samozřejmě jsme měly přátele a pak i děti a vnoučata, ale že nás takhle od té rodiny odtrhli, to jim v životě nezapomenu.

A po příjezdu do Terezína, jak to tam vypadalo? Jak tam vypadal všední den?

Ráno jsme vstali, dostali jsme černý kafe nebo bílý kafe, dostali jsme náradí a šli jsme na zahrady a tam jsme byli do večera, večer jsme přišli a dostali jsme oběd, a takhle to bylo den za dnem. Počítali nás samozřejmě, když jsme vyšli terezínskou bránou, pak když jsme se vraceli, tak znova. Tak jsme se všichni umyli, oblékli a šli jsme za tou maminkou a tatínkem. V osm byla lageršpere, tak jsme šly na ten svůj pokoj a tam jsme si holky povídaly. V Osvětimi byly už apely a to bylo něco, obzvlášť, když někdo utekl a nemuselo to být u nás. To se stály apely třeba pět hodin, jestli bylo vedro, jestli bylo dvacet pod nulou, tak se stál apel a tam lidi omdlívali. A to furt chodili a počítali a počítali. Taky jsem měla zážitek, že utekl někdo a chytli ho, usekli mu hlavu, posadili ho do vedlejšího lágru na židli a vězňové se museli chodit dívat.

Jakým způsobem probíhal všední den v Osvětimi?

Tatínek myl nádobí, než nemohl a strčili ho na marodku. Maminka pracovala ve Veberei, to byly dílny, kde se dělaly řemeny k puškám. A my děti jsme měly určitou výhodu, ze začátku ne, to jsme přenášely kameny z jednoho místa na druhý. A potom tam vybudovali tzv. jednatřicátý blok, spala jsem s maminkou na šestém bloku, ale ráno jsme chodily na ten jednatřicátý blok, tam jsme trávily den, tam byly, dneska by se dalo říct, sociální pracovnice. No jinak jsme ráno vstaly a byl apel, ale my děti, co jsme došly na tu jednatřicítku jsme ten apel stály vevnitř a večer taky vevnitř. Ráno po apelu jsme dostali trochu kafe a v poledne pak byla tuřínová polévka nebo řepová. Když jsem tam přišla, tak jsem myslela, že to v životě nedám do úst, a pak jsme chodily vytírat sudy lžicemi, co tam po stranách zbylo. Každý dostal ešus a lžici na jídlo. A večer jsme dostali osminu komisárku, toho vojenského chleba, k tomu řepnou marmeládu nebo kus té sany nebo něco takového.

Měli jste tušení při tom příjezdu do Osvětimi, že tam je plyn nebo šířily se nějaké zvěsti?

Já si nepamatuju, ne. Až když jsme přijeli do Osvětimi a šli jsme do toho našeho lágru, to jsme potkávali skupiny lidí, kteří šli z práce, to bylo něco neskutečného, protože to nebyli lidi, to byli monstra. Každý v pruhovaných šatech. My jsme z toho byli vyděšení šíleně.

Jak na vás působil doktor Mengele?

Prostě SSák s čepicí, bičíkem v ruce s takovým ukazovátkem. To, kdo to byl, jsem se dozvěděla potom. Ale věděla jsem, že dělá pokusy na dvojčatech. Třeba půlroku před námi celý zářijový transport z Terezína šel v Osvětimi do plynu, my měli jít taky, jenže potom se to změnilo těmi pracovními silami. A po půl roce jim řekli, že jdou na práci a dali je do tzv. karanténního lágru, muže, ženy, děti, starý, mladý i pracovně výkonný, všichni šli druhý den do plynu. A to jsme slyšeli v noci, jak zpívají „Kde domov můj“, to už věděli, že půjdou do plynu a Hatikvu zpívali. A ani my jsme do poslední chvíle nevěděli, jestli jdeme taky nebo jestli jdeme na práci. Proto jsme byly šťastný, když jsme už seděly v tom vlaku a Osvětim jsme opouštěly.

Když jste přijeli do Osvětimi, proběhla na vykládací rampě selekce?

V našem transportu ne.

Co cítíte nebo jste cítila po válce k Němcům?

Nemám je ráda. Odesla jsem si z koncentráku vzpomínky, a ty se mi teď ve stáří odrážejí na psychice a všechno se mi vrací. Nemůžu říct, že bych jim dávala kolektivní vinu, ale prostě je nemám ráda, nemůžu je mít ráda.

Nyní žijeme ve velmi vyspělé době, jen prosím Vás, připomínejte občas Vaším dětem a vnukům, že hrůzy války a ztracené lidské životy byly veliké, a proto by se již něco takového nemělo opakovat.

3) Eva Poráková – Ukrývané dítě

Narodila jsem se na Slovensku v Topolčanech v roce 1933. Můj otec byl Čech, který za první republiky odešel na Slovensko, jelikož tady nebyla volná pracovní místa. Byl ze silně věřící křesťanské rodiny a vzal si Židovku, moji maminku. V roce 1938 vznikl fašistický Slovenský stát a všichni Češi i s rodinami museli odejít do Čech, ze Slovenska pryč. V 38 roce jsem já byla pětiletá, moje sestra dvouletá a přestěhovali jsme se do Čech. Tady jsme neměli byt, takže jsme bydleli v jedné místnosti, v jakési bývalé hospodě, nábytek ve skladu. Předtím nám umřela maminka, takže jsme měli už druhou maminku. No přišli jsme sem a neuměli jsme ani slovo česky, tak jsme tady takhle nouzově bydleli. Tatínek byl na Slovensku hned vyhozený z práce a tady místo také nesehnal.

A Vaše druhá maminka byla též Židovka?

To byla taky Židovka, hrozně hodná, dožila s námi celý život, kvůli nám neměli ani děti, prostě báječná, hodná. Sestře byl rok a mně čtyři, když maminka zemřela. A dali mě k příbuzným do Maďarska, kde jsem nerozuměla slovo, tak jako dítě jsem strašně plakala, to si pamatuju. Obě maminky nebyly z ortodoxního prostředí, jen třeba šabaty a velké svátky se držely.

Když jsem šla do první třídy, to byl 38 rok. A přišlo nařízení, že židovské dítě musí okamžitě skončit, nedochodila jsem ani první třídu a šest let jsem nechodila do školy vůbec. Nemám základní školu a až do 12 let nic. Ti, co neodešli do Osvětimi do plynu ještě, tak tu byla komunita ve Strakončích a byl tam jeden židovský profesor, co už nesměl učit, a u každé rodiny každý den jsme se střídali my děti, co už jsme nemohly do školy a on byl úžasně šikovný a chytrý. Já mám doma od něj vysvědčení nádherně psané. Takže já jsem v 6/7 letech uměla třeba z matematiky, to co se dělalo na střední škole, protože nás měl jenom 4. A on byl takový, že nás chtěl něco naučit a potom šel do plynu. Maminka vždycky dala na stůl a ty ostatní židovské děti přišly a tak jsme se učili do té doby, než ho odvezli do plynu. Ty některé děti, protože já jsem byla míšenec, tak jsem hned nebyla poslána do koncentráku, tak ty ostatní děti odpadávaly, loučili jsme se s nimi všichni a už jsme je nikdy neviděli.

Do školy jsme se sestrou nechodily, tatínek pracoval manuálně na dráze, já jsem mu tam nosila obědy. Neměli jsme 6 let potravinové lístky vůbec, nosili jsme davidovu

hvězdu, maminka taky a do obchodu mohla např. jen v určitou hodinu a maminka to tak nenáviděla, že do obchodu raději nešla a já v 8 letech jsem nakupovala pro celou rodinu. Doma jsme měli v předsíni knížku, tu hvězdu jsme měli našitou zepředu na kabátě a tu knížku jsem vzala, přimáčkla ji k sobě a šla jsem, kupovala jsem boty a všechno. 8letý, 9letý dítě co přinese domů?! A maminka se zlobila, cos to koupila, prostě se strašně zlobila. No a nesměli jsme nikam do obchodu, kde byly fronty. Byly tam jatka, kde byly dvacetimetrový pětihodinový fronty na maso, a lidé za 10 dkg lístku mohli dostat kilo. Bylo mi tak 8 a sestře o tři roky míň, tak jsme stály ve frontě, kdyby nás někdo udal, tak jsme šly rovnou do plynu. Ale nikdo se nenašel. To bylo strašné. Donesly jsme domů maso takové, že by je dneska nikdo nejedl, ale my jsme neměli lístky a měli jsme neustále hlad. Takže večer, když se setmělo, tak jsme šli do jednoho domu, kde měli hospodářství, tam jsem šla tajně pro mléko, takže tak jsme se stravovali. Maminka měla krásnou výbavu, tak vzala třeba cíchy damaškový a já jsem šla k řezníkovi, takhle malá holka v noci, v deset hodin večer, když už byla tma. Tak jsem nesla tu krásnou damaškovou výbavu mojí maminky a on nám za to dal maso skopový a maminka zjistila, že nám toho masa dal málo, že to je neadekvátní, tak já jsem přišla domů kolem jedenácté, brečela jsem po cestě, protože jsem se bála, nebylo vyhnutí, musela jsem. A maminka řekla, to je zloděj, to ne, půjdeš zpátky, ať ti přidá. A já jsem šla v noci asi 3 kilometry zase, tak on nám to maso přidal, a tak jsem ho donesla zpátky.

Tatínek dělal na dráze manuálně a jednoho dne pro něj přišli Němci na dráhu rovnou do práce a odvezli ho rovnou do koncentráku, domů už nepřišel. No a já, protože jsem ho nenašla u oběda, tak jsem šla za vedoucím toho nádraží ve Strakonících, kde pracoval. Tak jsem se ho ptala: „Prosím Vás, kde mám tatínka?“ A on řekl: „Toho už nenajdeš, už si Gestapo pro něj přišlo.“ Tak jsem se rozplakala. Přišla jsem domů a mamince jsem řekla, že si pro tatínka přišlo Gestapo. Takže jsme byly samy. A potom maminka dostala předvolání do Terezína.

A věděli jste důvod k uvěznění vašeho tatínka?

Měl za manželku Židovku, rasové důvody.

Tatínek nešel do klasických koncentráků, to byl pracovní tábor Bystřice u Benešova, tam manuálně těžce pracovali. Němci je hlídali, tloukli je. Tam byl třeba i Miloš Kopecký, prostě ti, co žili ve smíšených manželstvích, Standa Procházka, ten zpěvák, tak takoví tam byli, co měli takhle rodiče. Tatínek tam byl až do konce války

a kolem jezdily vlaky, tam byla trať Praha – Benešov, a jeden náš známý tam schválně jezdil kolem a házel tam dopisy nebo balíčky. Viděl je, jak tam pracují na té koleji, tak tam vyhodil balíček adresovaný tatínkovi. Tak některý ten balíček tatínek dostal, některý nedostal a našli ho Němci a strašně ho za to zmlátili, takže potom jsme s tím přestali.

Byly jsme s maminkou tedy samy doma, a pak dostala maminka to předvolání do Terezína. Mohla si s sebou vzít 5 kilo, bylo to 15. listopadu, bylo to odpoledne, už byla tma a maminka si skládala těch 5 kilo, v bytě samy dvě, sestru už odvezli k těm lidem, kde jsme se skrývaly na vesnici, protože se vědělo, že to přijde. A já jsem tam s ní zůstala, celou noc jsme plakaly. Celou noc se se mnou maminka loučila, že už mě nikdy neuvidí. Maminka ráno musela odejít a já jsem v bytě zůstala sama. Potom ty lidi, u kterých jsme se skrývaly do konce války, potom pro mě přijeli, to bylo na Šumavě, blízko hranic Sudet, tam byla vesnice česká, ale hodně Němců tam bylo. Tak jsme měly obavy, protože jsme obě byly černovlasé, tam byli všichni blondatý ty lidi, co jsme u nich byly, že nás někdo udá. A po válce jsem se dozvěděla, že ty lidi, co jsme u nich byly, vydírali. Tak tam jsem u nich dělala těžkou zemědělskou práci nebo jsem pásala krávy, spaly jsme na půdě na seně, to bylo hrozný. A dělala jsem tu těžkou práci při nedostatečném stravě. Neměli na nás lístky. Tak jsme jedly takovou vodovou polívku. Já jsem pořád měla hlad a hlad a moje sestra taky. A nepřišlo mi to nijak zvláštní, já jsem myslela, že tak to má být a dokázala jsem se radovat, smát se. Teď ty ostatní děti z vesnice chodily do školy a my jsme nechodily. Mohla jsem ale číst, tak jsem četla ve volných chvílích. Tak jsme skončily do konce války. A když přijeli na vesnici Němci, tak my jsme musely do sklepa, tak jsem sestru vždycky nabalila, tak jsme čekaly třeba tři hodiny, až ti Němci přejdou. Tam jsme se dočkaly konce války, osvobození.

A ta rodina bydlela blízko fary a tam o nás na té faře věděli, římskokatolický farář. A na konci války chtěli ty lidi, co jsme u nich byly, abychom byly pokřtěny. Vzali si to do hlavy. A já jsem nemohla protestovat. Bylo 9. 5. a 10. nás odvedli k faráři. Chodila jsem na hodiny a učila se modlitby a hned jak bylo po osvobození, tak nás vzali do toho kostela a pokřtili nás. Obě. Nikoho, rodičů se neptali, to nebylo důležité.

Já jsem šla 9. května poprvé do školy, to už byl konec. No a tatínek šel z lágru, protože ten lágr se rozutekl těsně po válce, stavět barikády do Prahy. Maminka byla v Terezíně a tam na konci války řádil skvrnitý tyfus. A ležela tam na palandách na půdě

ještě s jednou a ta skvrnitý tyfus dostala a zemřela. Maminka ho naštěstí nedostala a ta, co zemřela, měla 14letou dcerku a maminka tu dcerku po válce přivezla domů. Přišla, protože za ní se nesmělo v době té karantény, až po 14 dnech, aby se to nerozneslo. A šla celou cestu pěšky až na Šumavu. Měla 35 kilo, když se vrátila, tatínek taky. Zbídačený byli hrozně.

Já i přesto, že jsem byla docela chytrý dítě, tak jsem nemohla jít studovat na gymnázium a na vysokou školu, protože jsem neměla 6 let nic a moje sestra taky tak, ta se potom přihlásila na zdravotnickou školu, kterou dokončila i navzdory otevřené tuberkulóze. Já jsem se přihlásila sama do obchodní akademie ve Vimperku. Tam mě vzali i přesto, že jsem neměla žádné vzdělání, tam jsem absolvovala dobře, protože mi šla matika. Skončila jsem jako ekonom ve velkém podniku.

Na Slovensku jsem měla dvě babičky. První maminka byla z deseti dětí a druhá ze tří. Téměř všichni skončili v Osvětimi, my nemáme hroby. Babičky zastřelili v Topolčanech. Ty moje sestřeničky a bratránci, vždycky jsme dostali jen dopis, loučíme se s vámi, odjíždíme do Polska a už jsme je neviděli. Takhle jsem přišla o 30 nejbližších příbuzných, tety, strýcové, bratránci, všichni, nemáme hroby, nemáme nic. Zachránily se jen teta a dvě sestřenice ze Slovenska, ty šly s maminky bratrem a všichni ostatní do sběrného tábora Sereď nad Vahom, odtud pak jezdily vlaky do Osvětimi. A oni tam z těch Topolčan všichni šli. Maminky bratr, jeho dvě holčičky a žena. Ten sběrný tábor se ale vzbouřil a rozutekl se. Toho maminky bratra tam zastřelili a teta s těmi dvěma holčičkami chodila po vesnicích, obstarala si slovenský kroj a holčičky takhle odchovala až do slovenského povstání. Jak přišla do evangelické vesnice, tam jí pomáhali, jídlo, úkryt, ale jak přišla do katolické, tak odsud musela utíkat. Ty dvě holčičky přežily válku a odešly ze Slovenska do Prahy a tu starší si pak moji rodiče vzali k sobě. V 60. letech se pak obě vystěhovaly do Izraele.

Ještě předtím než rodiče odvezli, tak jsem chodila ve Strakoncích k jednomu rabínovi a učila jsem se u něj hebrejsky, mám od něj doma papír, kde píše: „Své nejlepší žačce k 8. narozeninám přeje Šalamoun Kohn.“ Ten šel potom taky do plynu. Věnoval mi takovou stříbrnou tužku, protože už věděl, co s ním bude, tak mi ji dal. Mám ji ještě pořád doma. Takže jsem v 8 letech četla a psala hebrejsky.

Když bylo po válce, doma jsme měli hebrejskou knížku. Když jsem ji vzala do ruky, že si začnu obnovovat, tak maminka ji vyhodila a řekla: „Ty se nebudeš lišit,

žijeme tady a tady je velký antisemitismus, nebudeš se učit hebrejsky, ani nápad, nedovolím ti to.“ Maminka nechtěla, abychom se se sestrou lišily.

Ještě než tatínka zavřeli, tak jsem mu dělala scény, že chci do kina, protože my jsme do kina nesměli. Tak nás jednou po tmě vzal do kina, my jsme se tam vplížili a zase potom vyplížili zpátky ven. To šlo o život, kdyby nás chytili.

Moje sestra, když si povídáme, tak si vybavuje věci, které já jsem nevěděla, třeba, že když do té rodiny, kde jsme přebývaly, přišlo nějaké cukroví, tak ho pak dávali těm svým dětem, až když jsme my šly spát, tak to jsem ani nevěděla.

Taky jsme nemohly k doktorovi, než maminka odešla do Terezína, tak jsme se sestrou byly nemocné. A byl ve Strakonících jeden doktor, Bulhar, takže spojenec Němců, a on si to risknul, tak nás večer přivedli k němu a my jsme měly boláky po celém těle z nedostatku, tak on nám tajně dával vápno, rybí tuk a všelijaké léky.

Před válkou bylo v Topolčanech na 3000 Židů, po válce se jich vrátilo asi 500, na ně pak Slováci udělali pogrom. Židovský doktor tam měl ordinaci a očkoval děti. A někdo řekl, že on ty děti schválně nakazí. Tak je tam začali mlátit a museli ze Slovenska pryč. Moje rodiště to je ostuda Slovenska.

Ještě si vzpomínám na to, že moje sestřenice měla manžela, to byl polský Žid a Poláci na začátku války nahnali celou jeho rodinu do stodoly a zapálili ji. On byl zrovna pryč, a když se vracel, tak od lesa koukal, jak mu celou rodinu vraždí.⁶⁵

⁶⁵ Vzpomínky všech pamětníků jsou přepsány v původním znění, bez oprav. Uloženy v archivu autorky, stejně tak jako fotografie v přílohách.

4) Terezie Špolcová – Drážďany, Terezín, Osvětim

Terezie Špolcová, roz. Štěrbová, narozena 16. října 1906 v Krásetíně, býv. okres Český Krumlov. Pocházela z dělnické rodiny, otec byl kamenický dělník a matka pracovala jako dělnice v zahradnictví. Vyrůstala se 3 sourozenci. I přesto, že se velice ráda vzdělávala, nebylo jí dopřáno zvyšovat si vzdělání, z tohoto důvodu se vyučila švadlenou. Později dostala práci v tiskárně, kde se seznámila se svým budoucím manželem Jaroslavem Špolcem. Rádi chodili ve volných chvílích kempovat na loučku Rudá Tajga. Zde se scházela nezaměstnaná mládež. Často se tam objevoval i Julius Fučík. Fungovala zde politická agitace a snaha získat mladé lidi pro spolupráci a vstup do komunistické strany. Oba, jak Terezie Špolcová, tak Jaroslav Špolc, byli členy strany.

Ještě v roce 1935 na čas oba manžele povolali do Moskvy, z důvodu vzdělávání se na Marxleninské univerzitě. Na začátku okupace Československa byli ale oba vyzváni, aby se účastnili ilegálních prací jako vyškolení funkcionáři. Policii samozřejmě jejich návrat nebyl utajen a na Jaroslava Špolce byl vydán zatykač. Byl nucen stáhnout se ze společenského života a musel se ukrývat u známých. 5. prosince 1938 se manželům narodila dcera Boženka.

Po nástupu Hitlera a vzniku Protektorátu byla zahájena persekuce a pronásledování představitelů a členů komunistické strany. Jaroslav Špolc byl v rámci zátahů zatčen, ale pro nedostatek důkazů za 14 dní opět propuštěn. KSČ jej později odvolala do Prahy, kde tiskl ilegální Rudé Právo a další stranický tisk.

Po necelých dvou letech relativního klidu byla zatčena v roce 1940 Terezie, ale pro nedostatek důkazů byla po roce propuštěna. V roce 1941 byla Terezie nuceně nasazena v továrně na letadla v Drážďanech. Jejím manžela zatklo Gestapo taktéž roku 1941 a po dlouhém mučení na Pečkárně byl odeslán do KT Mauthausen, zde následujícího roku (1942) zemřel. Po smrti Jaroslava byla zatčena i Terezie a byla deportována do Terezína. Z Terezína byla poté odvezena do KT Osvětim.

Jsou zachovány motáky posílané Terezií domů rodičům z Terezína a dopis z Osvětimi.

Terezie Špolcová se nejčastěji obávala o své blízké, v motácích se často ptá, zda-li se rodičům a známým a především dceři Božence dobře daří, zda jsou zdraví.

„...Bud'te proto doma všichni zdraví, aby jsme se shledali společně.“

„...Velmi mnoho na Vás vzpomínám a úžasně po Vás teskním a nesmírně toužím po okamžiku, až budu zase žít a pracovat mezi Vámi. Proto moje jediné přání: Bud'te hodně zdraví.“

Téměř v každém dopise je žádost o potraviny nebo šaty. Vzhledem k nedostatku potravin v KT jsou tato přání v motácích nejčastější žádostí.

„...pošlete maličkosti např. citron, trochu cukru, kousek perníku,..."

„...Až mi budete posílat zavařeninu, pošlete ji v plechovém hrníčku asi 1/3 l, abych si v něm mohla uvařit čaj, pak jestli můžete kousek makového štrúdlu aneb Vašeho výborného perníku. ...“

„...Přibalte mi modrou hedv. košilku, šampon na vlasy a glycerinové želé na ruce... Děkuji mnoho za tepláky a prosím ještě o svou blůzku. Líbá Vás Terča.“

„Maminko milá, mám ještě nějaké peníze v černé kabelce, použijte jich. Pozdravujte p. Boháče, aby byl tak laskav a Božence ušil kabátek pěkně do zvonu... Napište mi, jak roste, jak si hraje a zda-li Vás moc nezlobí... Nezlobte se a prosím ještě o tyto věci: zubní tvrdou pastu v pouzdru, pouzdro na zubní kartáček, žínku, hřeben hustý (všiváček), menší balíček vaty a malý kousek mýdla na obličej a na to vše ušijte sáček třeba z barevného kapesníku, nahoře zatáhnout na tkaničku – jsou to věci, které si vezmu sebou na transport, ale ráda bych se dočkala konce války zde – přiložte moje zimní rukavice, pár hedv. punčoch, modrý šátek na hlavu a malý šáteček červeno – modrý na krk,..."

V motácích je často vyjadřováno přání o brzkém konci války a shledání se s blíznými. V případě odhalení podobného typu sdělení, stál dopis odesílatele život. Též je často vyjadřována vděčnost za dosavadní péči.

„Moji drazí rodiče a moje milovaná Boženko! Vzpomínám na Vás stále a zvláště v těchto dnech...“ (moták byl napsán 31. prosince 1942).

„Všichni již věříme, že bude brzy konec války, a proto máme dobrou náladu, pevně doufám, že i Vy doma.“

„...Drazí rodiče z celého srdce Vám upřímně děkuji za všechno a jakmile budu moci, ihned Vám napíši. ...“

„Žofka⁶⁶ – doufám, se k Vám brzy vrátí – já až koncem války, ale to už bude stejně brzy – Všichni toužíme po domově, ...“

V motácích je vidět i to, jak pachatelé zmátli svoje oběti, aby se nevzpíraly a šly dobrovolně a po vůli kamkoliv jim bylo řečeno.

„...pan komisař na Pečáku sliboval, že mě pošle do Mauthausenu za Jarkou, tam, že je pro mě jediné místo, aby prý mě nemuseli stále hlídat. ...“

Tyto motáky byly zašívány do špinavého oblečení, které Terezie posílala domů rodičům.

V Osvětimi onemocněla skvrnitým tyfem a bez řádného lékařského ošetření byla odeslána na práci. Ve chvíli, kdy již musela neodkladně vykonat svoji potřebu a odběhla stranou, ztloukla ji místní dozorkyně SS, a to takovým způsobem, že ji večer přineslo pracovní komando rovnou do táborové nemocnice. Zde obdržela od svých rodičů balíček. Z vyprávění dcery prof. Zdeňka Nejedlého, která na revíru pracovala jako lékařka, se Terča na balíček usmála, pohladila ho a v tichosti zemřela.

Její malé dceři Božence Sirotčí fond při ministerstvu vnitra v Praze vyměřil za zavražděné rodiče příspěvek 360 korun čtvrtletně s platností od 1. října 1943. Na tuto hodnotu nacisté vyměřili život obou rodičů, které ztratila v boji za svobodu českého národa.⁶⁷

⁶⁶ Žena Terčina bratra Františka.

⁶⁷ Text a motáky - archiv autorky. Životopis je čerpán z dopisu Terčina bratra Boženě Kolářové (Terčině dceři) – archiv autorky.

IV. Závěr

Tato práce byla napsána s cílem, poskytnout výpovědi svědků KT a zároveň hlavně teoretickou částí této práce ukázat, jaký život se v táborech a vůbec v Protektorátu odehrával. Výpověď paní Porákové na druhé straně ukazuje život židovského dítěte ukrývaného před nacisty. Židovské děti, odeslané do některého z vyhlazovacích KT, měly obrovskou nevýhodu v tom, že nemohly pracovat a byly rovnou odeslány do plynových komor. Získané informace od svědků jsem v teoretické části práce komparovala s informacemi získané z odborné literatury a po ověření jsem jimi texty doplňovala a upřesňovala. Výpovědi svědků jsou podány čtenáři ve zdokumentované, nepozměněné a neupravené formě, a to z důvodu zprostředkování plného zážitku, jenž tito lidé prožili. Každá úprava těchto textů by pozměnila určitou sílu a informace ve svědectvích, které jsou zde poskytnuty.

V rámci této práce se snažím též ukázat, že nespokojenost českého národa, chování Čechů a jejich role v poválečných reakcích na německé obyvatele nebyla přehnaná, jak je dnes často podsouváno, ale v naprosté většině případů se přikláním k názoru, že reakce byly adekvátní. Tato situace je naprosto nepochopitelná v dnešní době. V poválečném období národ vystupoval jako celek a snažil se ochránit svoje práva a lidé považovali za správné chránit svoje zájmy tak, aby se násilí a útlak společnosti již neopakovaly.

Výpovědi osob, které zažily nacismus v Čechách ve své nejhorší podobě, nám mohou poskytnout to, co ani nejlepší publikace neumí, a to přímý vhled do situace a vnímání této situace jednotlivým člověkem. I v tom tkví přínos této práce. Popis koncentračních táborů z pohledu bývalých vězňů, je nejpřesnější a zároveň nejsilnější informací, jakou mysl člověka pomohla uschovat a případně poskytnout. Díky těmto lidem máme možnost nahlédnout do teroru, jaký v KT vládl. Díky lidem, kteří byli za okupace utlačováni a vězněni, ať už pro jejich původ nebo z důvodu politické činnosti, máme tímto způsobem dochované zprávy o reakcích obyčejného člověka na nástup nacismu a dalších událostí, jež se v Protektorátu Čechy a Morava udály. Přála bych si vyzpovídat více lidí, kteří zažili KT a utvořit obsáhlejší práci na toto téma, bohužel, lidský život netrvá věčně, a tak i tito lidé umírají. Svědectví těch, kteří se rozhodli vypovědět, zůstávají a budou tak předávány následujícím generacím. Jelikož nejen dnes,

ale i v budoucnosti by se měla učinit přítrž rasovým předsudkům a nenávisti vůči člověku z jakéhokoliv důvodu, neboť všichni jsme v první řadě lidé.

Seznam pramenů a použité literatury:

Prameny:

Moravský zemský archiv v Brně

Státní okresní archiv v Českých Budějovicích

Periodika:

Českobudějovické listy

Kulturní kalendář

Literatura:

BENEŠ, Zdeněk, KURAL, Václav (edd.), *Rozumět dějinám. Vývoj česko – německých vztahů na našem území v letech 1848 – 1948*, Praha 2002.

BRANDES, Detlef, *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 – 1945*, Praha 2000.

BROWNING, Christopher R., *Obyčejní muži. 101. záložní policejní prapor a konečné řešení v Polsku*, Praha 2002.

BUBENÍČKOVÁ, Růžena, KUBÁTOVÁ, Ludmila, MALÁ, Irena, *Tábory utrpení a smrti*, Praha 1969.

EAGLESTONE, Robert, *Postmodernismus a popírání holocaustu*, Praha 2005.

EMMERT, František, *The Holocaust*, Brno 2006.

Encyklopedie moderní historie, Praha 2009.

FINKELSTEIN, Norman, G., *Průmysl holocaustu. Úvahy o zneužívání židovského utrpení*, Praha 2006.

FRANKL, E. Viktor, *...A přesto říci životu ano. Psycholog prožívá koncentrační tábor*, Praha 1996.

GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha 1996.

- GILBERT, Martin, *The Holocaust*, London 1989.
- GOLDHAGEN, J. Daniel, *Hitlerovi ochotní katani*, Praha 1997.
- HAYES, Nicky, *Základy sociální psychologie*, Praha 2007.
- HEYDECKER, Joe J., LEEB, Johannes, *Norimberský proces*, Praha 2007.
- CHLÁDKOVÁ, Ludmila, *Terezínské ghetto*, Praha 2005.
- JANČÍKOVÁ, Hana et al., *Židé v Táboře. Zapomenutá historie židovské komunity*, Tábor 2010.
- JOHNSON, Paul, *Dějiny židovského národa*, Praha 2007.
- KERSHAW, Ian, *Hitlerův mýtus. Obraz a skutečnost ve Třetí říši*, Praha 2009.
- KNOPP, Guido, *Holocaust. Zločin proti lidstvu*, Praha 2008.
- KREJČOVÁ, Helena, SVOBODOVÁ, Jana (edd.), *Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939 - 1945*, Praha 1998.
- KREJSOVÁ, Jaroslava, *Přes Volary přešla smrt – Pochod smrti očima pamětníků*, České Budějovice 2008.
- KULIŠOVÁ, Táňa, *Terezín. Malá pevnost. Národní hřbitov. Ghetto*, Praha 1952.
- LANZMANN, Claude, *Šoa*, Praha 2011.
- LIFTON, Robert Jay, *Nacističtí lékaři. Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008.
- MARŠÁLEK, Pavel, *Pod ochranou hákového kříže. Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, Praha 2012.
- NAKONEČNÝ, Milan, *Encyklopedie obecné psychologie*, Praha 2002.
- PECHA, Miloslav, VONDRA, Václav, *Československo v době nacistické okupace a osvobození 1939 – 1945*, České Budějovice 2004.
- SEKYRKA, Pavel a kol., *Zmizelí a nalezení*, Strakonice 2009.

SMITH, Lyn, *Forgotten Voices of the Holocaust. A New History in the Words of the Men and Women Who Survived*, London 2006.

SOFSKY, Wolfgang, *Řád teroru: koncentrační tábor*, Praha 2006.

STANĚK, Tomáš, von ARBURG, Adrian (edd.), *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951. Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*, Středokluky 2010.

UHLÍŘ, B. Jan, *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*, Praha 2007.

VANĚK, Miroslav, *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, Ústav pro soudobé dějiny, Praha 2004.

Válečný prožitek české společnosti v konfrontaci s nacistickou okupací (1939 – 1945), Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2009.

ZÁMEČNÍK, Stanislav, *To bylo Dachau*, Praha 2003.

Židé. Dějiny a kultura, Židovské muzeum v Praze 2002.

Židé v Sudetech. Die Juden im Sudetenland, Česká křesťanská akademie, Praha 2000.

Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech, Židovské muzeum v Praze 2003.

Vzpomínky:

ARAD, Jicchak, *Belzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, Praha 2006.

BIRENBAUM, Halina, *Naděje umírá poslední: očitě svědectví holocaustu*, Brno 2010.

BUERGENTHAL, Thomas, *Bez štěstí nepřežiješ*, Brno 2008.

BURGER, Adolf, *Ďáblova dílna: největší padělatelská operace všech dob*, Praha 2007.

CÍLEK, Roman, KRAUS, František, R., *Tisíce obyčejných smrtí. Svědectví novináře, který viděl počátky i konce 1933 – 1945*, Praha 2011.

CÍLEK, Roman, MOULIS, Miroslav, *Útěky z pekla*, Praha 2010.

- ELIAS, Ruth, *Naděje mi pomohla přežít*, Ostrava 1994.
- FRANKOVÁ, Anne, *Deník*, Praha 2004.
- GERHARDT, Uta, KARLAUF, Thomas, *Není cesty zpátky. Výpovědi očitých svědků o listopadových pogromech v roce 1938*, Praha 2011.
- GLAZAR, Richard, *Treblinka, slovo jak z dětské říkanky*, Praha 2007.
- GRAY, Martin, *Jménem mých blízkých*, Líbeznice 2009.
- HAJŠMAN, Jan, *V drápech bestie. Vzpomínky na Buchenwald*. Praha 2010.
- HÖB, Rudolf, *Velitelem v Osvětimi: autobiografické zápisky*, Praha 2006.
- KERTÉSZ, Imre, *Člověk bez osudu*, Praha 2009.
- KLÜGER, Ruth, *Poslední stanice život*, Praha 1997.
- KRAUS, Ota, KULKA, Erich, *Továrna na smrt: Dokument o Osvětimi-Birkenau*, Praha 1964.
- KROUPA, Vlastislav, *Koncentrační tábory Třetí říše. Dachau. Mauthausen*, Praha 1986.
- LANZMANN, Claude, *Zpráva o velikém neštěstí*, Praha 1991.
- MOCZARSKI, Kazimierz, *Rozhovory s katem*, Praha 1985.
- REDLICH, Egon, *Zítřka jedeme, synu, pojedeme transportem: Deník Egona Redlicha z Terezína 1. 1. 1942 - 22. 10. 1944*, Brno 1995.
- SMITH, Mark, S., *Útěk z továrny na smrt*, Praha 2011.
- SPITZ, Vivien, *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009.
- STEINER, Jean-Francois, *Treblinka*, Bratislava 1968.
- VENEZIA, Shlomo, *V pekle plynových komor*, Praha 2010.
- VRBA, Rudolf, *Utekl jsem z Osvětimi*, Praha 2007.

Internetové odkazy:

www.holocaust.cz

www.zasvobodu.cz

<http://www.valka.cz/>

<http://www.ushmm.org/>

<http://www.bergenbelsen.de/>

<http://en.auschwitz.org.pl/>

<http://www.gross-rosen.eu/>

<http://www.gedenkstaette-flossenbuerg.de/>

<http://www.terezinstudies.cz/cz2/main>

<http://london.iwm.org.uk/server/show/nav.13414>

<http://en.wikipedia.org/>

http://www.rozhlaz.cz/radio_cesko/pribehy/_zprava/posledni-svedkove-soa--381167

<http://nasilinalidech.wgz.cz/>

<http://www.palba.cz/>

<http://www.reinhard.mysteria.cz/>

Seznam použitých zkratek a seznam příloh

Seznam použitých zkratek:

Akb – označení transportu Židů z Českých Budějovic do Terezína

Gestapo – Geheimestaatpolizei – Tajná státní policie

KSČ – Komunistická strana Čech

KT – Koncentrační tábor

MZA – Moravský zemský archiv

ON – Obrana národa

PÚ – Politické ústředí

PVVZ – Petiční výbor věrni zůstaneme

R3 – Rada tří

ROH – Revoluční odborové hnutí

RSHA – Reichssicherheitshauptamt

SA – Sturmabteilungen

SD – Sicherheitsdienst

SdP – Sudetendeutsche Partei

Schupo – Schutzpolizei

SS – Schutzstaffel

ÚVOD – Ústřední vedení odboje domácího

ZB – Zpravodajská brigáda

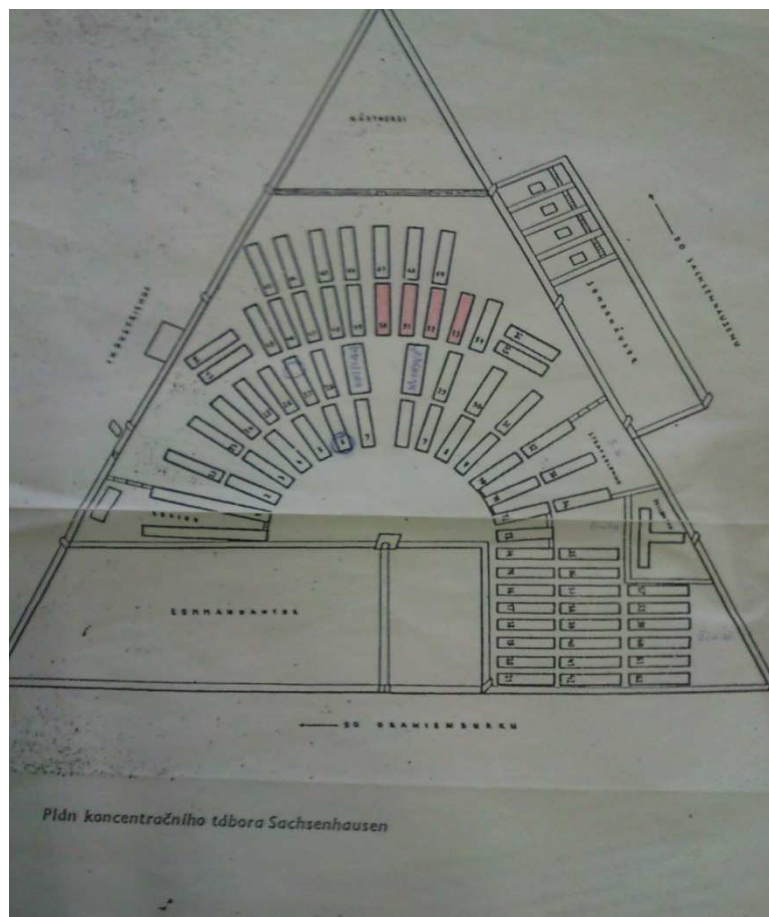
Seznam příloh:

1. Fotografie z pohřbu Jana Opletala - druhý z pravé strany nesoucí věnec je Ing. Rudolf Šindelář. Archiv autorky.
2. Plánek KT Oranienburg. Archiv autorky.
3. Protektorátní všeobecná občanská legitimace Terezie Špolcové. Archiv autorky.
4. Dopis Jaroslava Špolce z KT Mauthausen. Archiv autorky.
5. Moták z Terezína psaný Terezií Špolcovou. Archiv autorky.
6. Další moták z Terezína od Terezie Špolcové. Některé motáky dosahovaly délky i 40 centimetrů. Archiv autorky.
7. Dopis od Terezie Špolcové z Terezína. Archiv autorky.
8. Dopis od Terezie Špolcové z Osvětimi. Archiv autorky.

Příloha 1

Příloha 2

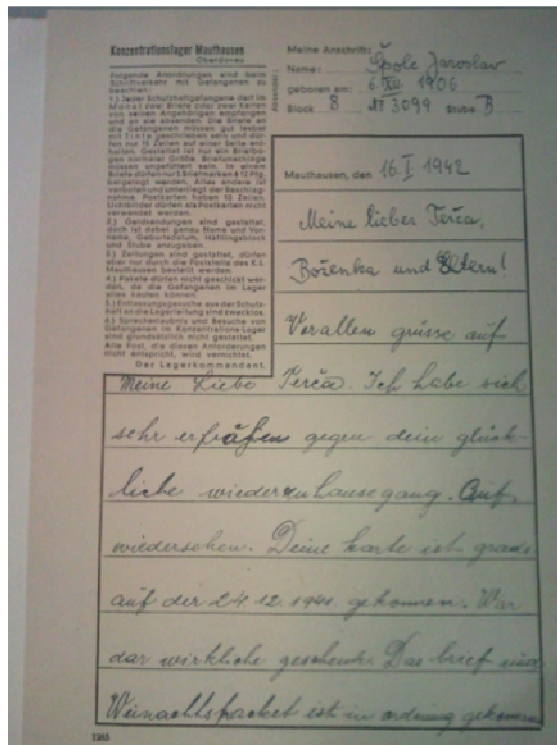

Plán koncentračního tábora Sachsenhausen

Příloha 3

Příloha 4

Příloha 5

Podobně
Bude zdraví!!!
Tatinku a Boženku nezapomínejte vyměňovat
ohrojek v srdíčku - jsem tak často ve snu
s Jarkou - ale i s Vámi.
Šaty modré pošlete mi nazpět a přiložte
mi hnědý plátěné střevíce a hnědý sně-
rovadla.
Zofka - doufám se k vám brzy vrátí -
já až koncem války - ale to už bude stejně
brzy - všichni toužíme

Příloha 6

Handwritten text on a long, narrow strip of paper, likely a letter or document, held by a hand on the right side. The text is written in cursive and is mostly illegible due to the angle and lighting. Some words like "brzy" and "všichni" are visible.

